



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Céline Mois

Livstidsstraffet i förändring

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Straffrätt
Handledare: Helén Örnemark Hansen

Termin för examen: VT14

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Avgränsningar	10
1.5 Forskningsläget	10
1.6 Disposition	11
2 BESTRAFFNINGSTEORIER OCH PRINCIPER	13
2.1 Allmänprevention	13
2.2 Individualprevention	14
2.3 Proportionalitetsprincipen	15
3 LIVSTIDSSTRAFFETS UTVECKLING	17
3.1 Sverige	17
3.2 England	19
3.3 Norge	20
3.3.1 Avskaffandet av livstidsstraffet	20
4 GÄLLANDE RÄTT	22
4.1 Sverige	22
4.1.1 Mord	22
4.1.2 Nådeinstitutet	23
4.1.3 Omvandling av livstidsstraff	24
4.1.4 Prop. 2013/14:194 Skärpt straff för mord	25
4.1.5 Betänkande 2013/14:JuU28	29
4.1.6 Statistik	29

4.2	England	30
4.2.1	Mandatory life sentences	30
4.2.1.1	Straffmättningsprinciper	31
4.2.2	Discretionary life sentences	32
4.2.3	Imprisonment for public protection (IPP)	34
4.2.4	Whole life tariff (eller whole life order)	34
4.2.5	Statistik	35
4.3	Norge	35
4.3.1	Straffeloven	35
4.3.2	Straffpåföljden	35
4.3.3	Förvaring	36
4.3.4	Benådning	37
4.3.5	Statistik	38
5	RISKBEDÖMNING	39
5.1	Sverige	39
5.1.1	Omvandling av livstidsstraff	39
5.1.2	Rättsmedicinalverket	41
5.1.3	NJA 2011 s. 872	42
5.2	England	43
5.2.1	Offender Assessment System (OASys)	43
5.2.2	Bedömning av risk för allvarlig skada	45
5.3	Riskbedömningen avseende förvaring i Norge	46
5.3.1	Riskbedömningens innehåll vid frigivning	46
5.3.2	Bedömningen av farlighet och risk	47
5.3.3	Frisläppandet	48
6	DEBATTEN OM LIVSTIDSSTRAFFET	49
6.1	Sverige: Argument för och emot livstid	49
6.1.1	Argument <i>för</i> livstidsstraffet	49
6.1.2	Argument <i>mot</i> livstidsstraffet	50
6.2	Fortsatt kritik mot skärpt straff för mord	51
6.3	Idag och framöver	52
6.4	England	52
6.4.1	Kritiken mot obligatoriskt livstidsstraff för mord	53
6.4.2	Vinter and Others v. the United Kingdom	54
6.4.3	What's next?	55
6.5	Norge: kritik mot förvaringsinstitutet	56
7	ANALYS	59
7.1	Behov av förändring?	59
7.1.1	Livstid blir normalstraffet för mord	59
7.1.2	Livstidsstraffets relevans idag: för- och motargument	62

7.2 Riskbedömning	63
7.3 Alternativ till livstidsstraffet – en komparativ analys	66
8 SLUTSATSER	68
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	70

Summary

The main point of this thesis is whether or not there is a need for modifications of the life sentence in Sweden, and should that be the case, how that modification is supposed to be constructed. To answer this in an adequate manner, the Swedish life sentence is going to be compared to the English and Norwegian equivalents.

To start with, an account of different theories on penalization and principles that have embossed the Swedish penal system's construction will be given. The life sentence has gone through a number of different paradigm shifts and our current differentiated penal system considers both the risk for a relapse into crime and the prognosis for treatment. A short review of the development of the life sentence will be made in order to explain how the penalty has evolved into its current importance. The life sentence has replaced the death penalty in punishing the most serious of crimes and is currently the harshest penalty the law prescribes.

In a proposition, the Swedish government suggests that the life sentence should be possible to use on a much wider scale and be the normal sentence in the manner that it will be used on a majority of cases. In practice, this means that more people sentenced for murder will receive life imprisonment as a penalty. According to the law many of the deeds committed by these criminal leads to a shorter, fixed term sentence. The Swedish Parliament approved this proposition on April 29th 2014 and it will come into effect on July 1st 2014. This coming legislation could come to affect the proportionality of the penal system and the Rule of Law in a negative manner. This thesis argues on whether there is such a need as the government suggests.

To further address the thesis' main issue, the arguments for and against the life sentence and its legal construction will be examined and analysed as will the legal debate in the chosen countries. In Sweden, the issue of converting the penalties and the risk assessment, which are to be the foundation for a possible conversion of the non-fixed term penalty, are debated. Arguments about the aggravation of a meaningful enforcement and the lacking Rule of Law are addressed. The strongest arguments for life sentencing are considered to be the aspect of societal protection. In England, the whole-life order where convicts sentenced to life imprisonment and denied the possibility of parole is the target of criticism. Also, the mandatory life sentence for murder in England is criticized since it, in practice, does not actually mean imprisonment for life.

By a comparison to Norway, the deduction that the life sentence is a legally insecure sentence and out-of-date punishment is made. The criticism towards preventive detention is mainly aimed at the reliability of the risk assessments on which the trial of parole is founded. On the other hand, based on the possibility to extend the sentence by five years at the time, preventive detention gives the convict hope of that the imprisonment not necessarily has to last for too long. The conclusion of this thesis is therefore that there is a need for change in regard to the life sentence where a solution similar to the one in Norway is a suitable option.

Sammanfattning

Den centrala frågan i denna framställning är huruvida det finns ett behov av förändring vad gäller livstidsstraffet i Sverige, och om frågan besvaras jakande, vad förändringen i så fall skulle bestå av. För att kunna besvara frågeställningen på ett tillfredställande sätt jämförs det svenska livstidsstraffet med de engelska och norska påföljdssystemen.

Inledningsvis redogörs för olika bestraffningsteorier och principer som har präglat det svenska straffsystemets uppbyggnad. Livstidsstraffet har genomgått en rad olika paradigmskiften och vårt nuvarande differentierade påföljdssystem beaktar såväl principer om proportionalitet och ekvivalens som återfallsrisk och behandlingsprognos. Vidare görs en kort genomgång av livstidsstraffets utveckling för att förklara hur straffet fått sin nuvarande betydelse. Livstidsstraffet har ersatt dödsstraffet som påföljd för de grövsta brotten och är numera lagens strängaste straff.

I prop. 2013/14:194 *Skärpt straff för mord* presenterar regeringen ett förslag om att livstidsstraffet ska kunna användas i betydligt större utsträckning samt utgöra normalpåföljden i den bemärkelsen att det förutses dömas ut i majoriteten av fallen. Detta innebär i praktiken att fler som döms för mord ska dömas till fängelse på livstid. Enligt gällande rätt leder många av dessa gärningar idag till ett kortare tidsbestämt straff. Riksdagen biföll den 29 april 2014 förslaget och lagändringen träder i kraft den 1 juli 2014. Den kommande lagändringen kan komma att påverka proportionaliteten i påföljdssystemet samt rättssäkerheten negativt. Denna uppsats diskuterar huruvida det finns ett behov av den förändring som regeringen föreslår.

Som ett ytterligare led i besvarandet av uppsatsens huvudfråga utreds och analyseras för- och motargument som framförs gällande livstidsstraffet och dess utformning samt hur den rättspolitiska debatten ser ut i de valda länderna. I Sverige diskuteras problematiken med omvandlingsförfarandet och den riskbedömning som ska ligga till grund för en eventuell omvandling av det tidsobestämda straffet. Argument kring försvårandet av en meningsfull verkställighet och bristande rättssäkerhet lyfts särskilt fram. Det starkaste argumentet för livstidsstraffet anses vara samhällsskyddsaspekten. I England kritiseras främst det livsvariga livstidsstraffet där livstidsdömda riskerar nekas prövning om frigivning. Vidare kritiseras det obligatoriska livstidsstraffet för mord i England eftersom det i praktiken inte innebär ett livsvarigt fängelsestraff.

Genom en jämförelse med Norge dras slutsatsen att livstidsstraffet är en rättsosäker påföljd som dessutom är föråldrad. Kritiken som riktats mot förvaringsstraffet tar främst sikte på tillförlitligheten av de riskbedömningar som ligger till grund för frigivningsprövningen. Däremot p.g.a. möjligheten att förlänga straffet fem år i taget ger förvaringsstraffet den dömda hopp om att frihetsberövandet inte nödvändigtvis kommer att bli alltför långvarigt. Uppsatsens slutsats blir därmed att det finns ett behov av förändring gällande livstidsstraffet där en liknande lösning som den i Norge är ett lämpligt alternativ.

Förord

Att studera juridik har varit min dröm sen jag var elva år och det är med ödmjukhet, tacksamhet, och glädje jag avslutar min tid som student vid Lunds juridiska fakultet.

Jag vill framföra min tacksamhet till min handledare Helén Örnemark Hansen för hjälp och uppmuntran med mitt skrivande av denna uppsats. Jag vill också uttrycka min tacksamhet till min familj och vänner för det stöd som jag mottagit från dem under hela min utbildning. Ett särskilt tack till Jonathan och Fredrik som har hjälpt till med korrekturläsning och engagemang på olika sätt.

När jag nu lämnar Juridicum markerar det början på en ny period av lärande.

”True education is a kind of never ending story – a matter of continual beginning, of habitual fresh starts, of persistent newness.” - J.R.R. Tolkien

Lund, juni 2014.
Céline Mois

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
DPP	Detention for public Protection
Ds	Departementsserien
ECHR	European Court Of Human Rights
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätten
IPP	Imprisonment for public protection
JuU	Justitiekottet
LSP	Life Sentence Plan
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OASys	Offender Assessment System
Omvandlingslagen, OmvL	Lag (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Introduktion

Livstidsstraffets betydelse och hur det används varierar stort från land till land. I vissa jurisdiktioner har man ett system där livstidsstraffet innebär ett bestämt antal år varefter den dömd släpps utan några ytterligare restriktioner. I andra länder måste en dömd gärningsman avtjäna en minimitid innan man överväger frigivning och i vissa jurisdiktioner har man infört ett system utan möjlighet till översyn, det vill säga straff utan möjlighet till villkorlig frigivning. En handfull av europeiska länder har dessutom avskaffat livstidsstraffet helt. Även om tillämpningen och fängelsestraffen är olika har det skett en global ökning i användandet av långa fängelsestraff. Straffen tycks bli längre och fängelse utan möjlighet till villkorlig frigivning blir allt vanligare.¹

I Sverige är livstidsstraffet lagens strängaste straff eftersom det i praktiken innebär att en person döms till fängelse på obestämd tid. Däremot är meningen inte att livstidsdömda ska avtjäna sitt straff under resten av sin livstid utan utgångspunkten är att det ska finnas möjlighet för de dömda att förr eller senare bli frigivna från sina straff.² Frågan om livstidsstraffets vara eller icke vara har varit omdiskuterat sedan dess införande under mitten av 1700-talet.³ Justitiedepartementets skrivelse *Skärpt straff för mord* presenterades hösten 2013 och till följd av denna beslutade regeringen den 13 mars 2014 en proposition med förslag till ändring i brottsbalken som syftar till att förändra tillämpningen av påföljderna för mord.⁴ Propositionen innehåller ett förslag om att livstids fängelse ska utgöra normalpåföljden för mord om det föreligger försvårande omständigheter för gärningsmannen. Detta innebär i praktiken att fler som döms för mord ska dömas till fängelse på livstid.⁵ Bakgrunden till förslaget är att regeringen inte anser att de ändringar som genomfördes under 2009 och 2010 återspeglar den skärpta syn på allvarliga våldsbrott som finns idag. Den 29 april 2014 biföll riksdagen i och med Justitiekommitténs betänkande 2013/14:JuU28 *Skärpt straff för mord* och straffet för mord skärps till fängelse på livstid om omständigheterna är försvårande. Lagändringen börjar gälla den 1 juli 2014.⁶

¹ <http://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/issue/> (2014-03-02)

² SOU 2002:26 s. 119.

³ Prop. 2005/06:35 s. 19.

⁴ Prop. 2013/14:194 Skärpt straff för mord.

⁵ Ds 2013:55, s. 73-76.

⁶ Justitiekommitténs betänkande 2013/14:JuU28.

England har olika typer av livstidsstraff vilket resulterar i att detta straffrättsliga område är mycket komplext. I juni 2013 vållades det stor debatt i England avseende livstidsstraffet då Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna fann att Storbritannien i fallet *Vinter m.fl. mot Storbritannien* bryter mot de mänskliga rättigheterna genom att ha låst in tre mördare på livstid utan möjlighet att få livstidsstraffet omvandlat till ett tidsbestämt straff.⁷ Premiärminister David Cameron som är en stark anhängare av s.k. "whole life tariffs" – livsvarigt fängelsestraff – uttryckte en besvikelse över domen. I skrivande stund talas det om ett förslag från hans konservativa parti som handlar om att, likt USA, införa etthundra års fängelsestraff med möjlighet för brottslingarna att få sina straff granskade och reducerade.

Ett utav de länder som avskaffat livstidsstraffet är vårt grannland Norge som istället höjde maximistraffet efter att livstidsstraffet avskaffades i början på 1980-talet. Som alternativ till livstidsstraffet har Norge infört ett förvaringsstraff. I realiteten kan fångar i länder som avskaffat livstidsstraffet, såsom Portugal, Spanien och Norge, tillbringa lika länge eller längre tid i fängelse som de som dömts till livstid i något annat land. Kritiken mot förvaringsstraffet har främst bestått i att livstidsstraffet på nytt återinförts.

1.2 Syfte och frågeställningar

Diskussionen om livstidsstraffets utformning har haft och kommer att ha fortsatt aktualitet inte enbart i Sverige utan även internationellt. Uppsatsens syfte är att bidra till debatten om livstidsstraffets vara eller icke vara.

För att uppfylla uppsatsens syfte har jag utgått från följande huvudfråga:

- Finns det behov av förändring vad gäller livstidsstraffet i Sverige och vad skulle denna förändring i så fall bestå av?

För att kunna besvara huvudfrågan är följande delfrågor formulerade:

- Hur tillämpas livstidsstraffet i Sverige, England, och Norge?
- Vilka likheter och skillnader finns det i dessa system?
- På vilka grunder släpps livstidsfångar ut och hur ser riskbedömningen ut?
- Vilka alternativ finns det till livstidsstraffet?

⁷ Vinter and others v. United Kingdom.

1.3 Metod och material

För att uppnå syftet och för att besvara frågeställningarna har den rättsdogmatiska juridiska metoden tillämpats på den svenska och även de engelska och norska rättskällorna. Följaktligen bygger uppsatsen på de traditionella rättskällorna; lagtext, förarbeten, praxis och doktrin.⁸ Uppsatsen bygger även till stor del på rättspolitiska yttranden eftersom dessa är betydande vid klarläggandet av huruvida det finns ett behov av förändring avseende livstidsstraffet och hur den nutida debatten ser ut samt vilka för- och motargument som förs fram. För att ytterligare belysa hur debatten ser ut har jag även använt mig av tidningsartiklar. Det bör dock noteras att olika författare självklart har olika åsikter i frågan om livstidsstraffets utformning – i synnerhet när det gäller ämnen som är kontroversiella och avser domstolarnas roll i samhället. I detta sammanhang fordras därför ett särskilt kritiskt förhållningssätt.

Justitiedepartementets skrivelse ”Skärpt straff för mord” och proposition 2013/14:194 kommer att ges stort utrymme i uppsatsen eftersom dessa nyligen har lett till en lagändring som träder i kraft 1 juli 2014. Vidare utgörs huvuddelen av uppsatsen av primärkällor samt material som författats av personer som är erkända inom sitt område.

Den komparativa metoden har också använts för att undersöka de olika ländernas reglering av livstidsstraffet samt för att identifiera gemensamma frågor och trender på området.⁹ Genom att komparera ländernas reglering kan man se den egna rättsordningen från en ny synvinkel och med distans.¹⁰ Förhoppningsvis kan man ta lärdom av såväl dåliga som goda exempel för att förbättra sitt eget system. I de komparativa avsnitten har jag använt mig av både primärkällor och sekundärkällor. Då majoriteten av sekundärkällorna kommer från statliga organs hemsidor känner jag mig försäkrad om informationens trovärdighet.

Vid studier av utländsk rätt måste översättningsproblematiken beaktas och jag vill därmed understryka att jag i stor utsträckning genom uppsatsen valt att behålla engelska och norska beteckningar för rättsinstitut, institutioner och lagar för att undvika vilseledande översättningar. Jag kommer även att använda mig av ordet *livsvarigt fängelsestraff* (eller engelskans ”whole-life”) när jag syftar på livstidsstraffet enligt dess egentliga lydelse, dvs. när en person får sitta i fängelse i resten av sitt liv.

⁸ Peczenik, *Juridikens Teori och metod* (1995), s. 33.

⁹ Bogdan (2003), *Komparativ rättskunskap*, s. 18.

¹⁰ Bogdan (2003), s. 26 ff samt s. 39 ff.

1.4 Avgränsningar

Då uppsatsen är av komparativ natur är den avgränsad geografiskt till tre länder; Sverige, England och Norge. Uppsatsens huvudfokus är det svenska påföljdssystemet även om det komparativa inslaget är av betydande vikt. Först och främst valde jag Norge som jämförelseland eftersom det är ett grannland vars rättsystem i grunden är väldigt likt det svenska systemet. Med tanke på den pågående debatten i Sverige om livstidsstraffets utformning lämpar det sig därför väl med en jämförelse mellan dessa två grannländer. Det engelska påföljdssystemet är mycket komplext och frågan om livstidsstraffets utformning och dess tillämpning är ständigt under debatt där. I och med att en ny lagändring kommer att träda i kraft i Sverige som innebär att livstidsstraffet blir normalpåföljd för mord vid försvårade omständigheter förefaller det sig därför naturligt att göra en jämförelse med England där normalpåföljden för *alla* mord är livstids fängelse. När den engelska rätten beskrivs i uppsatsen kan det vara bra att ha i åtanke att det även innefattar Wales eftersom de båda nationerna delar ett gemensamt rättsystem. För att underlätta läsningen kommer jag fortsättningsvis att enbart skriva England. Vidare hör England till common law-länderna. Kännetecknande för ett sådant rättssystem är att domstolspraxis är en mycket viktig rättskälla. Denna framställning kommer inte att innehålla en beskrivning av common law-systemet eftersom engelsk rätt i stor utsträckning har kodifierats på straffrättens område.

Uppsatsen är huvudsakligen begränsad till straffet för mord eftersom den svenska regeringens förslag syftar till att förändra påföljdsbestämningen för just detta brott. I England utgör som ovan nämnt livstidsstraffet normalpåföljden för mord och förvaringsstraffet i Norge har i majoriteten av fallen dömts ut vid mordfall.

1.5 Forskningsläget

Frågan om livstidsstraffets relevans har på senare tid debatterats främst i media, i synnerhet när en gärningsman dömts till livstids fängelse. Debatten har dock också fått utrymme i den akademiska världen samt bland experterna och det tycks från många håll finnas en vilja att diskutera huruvida straffet bör förändras eller ej. I modern tid har Jareborg och von Hirsch lagt grunden för den straffideologiska forskningen. Jareborg har haft ett särskilt stort inflytande över den straffrättsliga utvecklingen i Sverige under 1900-talets senare hälft.¹¹

¹¹ Se t.ex. Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, (1992).

Någon större komparativ forskning om livstidsstraffet finns för närvarande inte. Däremot har ett nytt projekt inletts under ledning av Dirk Van Zyl Smit, professor i komparativ och internationell straffrätt vid universitetet i Nottingham. Projektet tar sikte på livstidsstraff ur ett internationellt perspektiv. Studien ämnar vara det första i sitt slag och syftar till att förstå vilka brott som attraherar livstidsstraff över hela världen, hur straffet implementerats och hur villkoren för livstidsdömda ser ut. Studien kommer även att undersöka fall av indirekt livstid som kan aktualiseras i länder som inte formellt har något livstidsstraff men som kan besluta att förlänga ett straff på obestämd tid för brottslingar som anses utgöra en fara för samhället. Projektet kommer att kulminera i en bok med titeln "*Life imprisonment worldwide: principles, law, and practice*" och kommer att publiceras i juli 2016.¹²

Den här uppsatsen förefaller än så länge vara den enda i sitt slag som undersöker det svenska livstidsstraffet utifrån en jämförelse med det engelska och norska systemet.

1.6 Disposition

Uppsatsen är disponerad på så sätt att den inleds med en kort redogörelse för relevanta bestraffningsteorier och principer som har präglat det svenska straffsystemet. Sedan följer en historisk exposé över livstidsstraffets utveckling i Sverige, England och Norge. Det är från och med detta avsnitt som den utländska rätten träder in i uppsatsen. I kapitel fyra presenteras gällande rätt med brottet mord i fokus samt statistik över livstidsdömda och förvaringsdömda. Den svenska delen innehåller även en redogörelse för proposition 2013/14:194 *Skärpt straff för mord* som ligger till grund för den kommande lagändringen som träder i kraft 1 juli 2014.

Kapitlet som följer handlar om den riskbedömning som görs vid prövningen av omvandling, villkorlig frigivning i England och vid en eventuell förlängning av förvaringsstraffet. I den svenska delen av avsnittet presenteras kort även rättsfallet NJA 2011 s. 872 som exempel på hur domstolarna resonerat vid en prövning om omvandling i Mattias Flinks fall. Anledningen till varför just detta rättsfall valdes är att Flink i skrivande stund är under utslussning och förväntas att släppas ut villkorligt den 11 juni 2014.

¹² <http://www.nottingham.ac.uk/law/news/2014/new-study-to-ensure-justice-for-life-prisoners-across-the-globe.aspx> (2014-05-22)

Nästköljande kapitel handlar om debatten om livstidsstraffet. För- och motargument presenteras men även hur den rådande debatten ser ut avseende nya förslag som presenteras eller träder i kraft. För att göra en utblick mot hur Europadomstolen ställer sig till möjligheten till prövning av tidsbestämda straff kommer, i den engelska delen, rättsfallet *Vinter m.fl. mot Storbritannien* behandlas.

Uppsatsens sjunde kapitel utgörs av analysen. I kapitlet analyseras först det förslag som ligger till grund för den kommande lagändringen samt livstidsstraffets relevans idag. Avsnitten syftar till att ge ett underlag för att kunna svara på frågan huruvida det finns ett behov av förändring vad gäller livstidsstraffet i Sverige. I kapitlets avslutande avsnitt görs en komparativ analys avseende grunderna för frigivning och hur riskbedömningen ser ut samt vilka alternativ som finns till livstidsstraffet.

Slutligen avslutas uppsatsen med det åttonde kapitlet där jag redogör för mina slutsatser samt besvarar min huvudsakliga framställning.

2 Bestraffningsteorier och principer

Nedan följer en presentation av de mest relevanta bestraffningsteorier och principer som har präglat det svenska straffsystemets uppbyggnad.

Det svenska straffsystemet har präglats huvudsakligen av två grundläggande straffteorier, närmare bestämt *absoluta* och *relativa* straffteorier. De absoluta straffteorierna innebär att brottslingen som har orsakat samhället skada har ådragit sig en skuld som ska sonas genom att utsättas för lidande som står i proportion till det som han eller hon åsamkat sitt offer. Vedergällning och försoning är exempel på absoluta straffteorier.¹³ Utmärkande för en absolut straffteori är att straff används utan att det har ett speciellt syfte.¹⁴ De absoluta straffteorierna hör inte längre hemma i dagens samhälle, trots att proportionalitetsprincipen och ekvivalensprincipen härstammar från dessa ovan nämnda straffteorier. Det som är gemensamt för proportionalitet och vedergällning är att straffet ska bestämmas utifrån brottets allvarlighet.¹⁵

De relativa straffteorierna utgår från att straffets syfte tjänar ett praktiskt ändamål, i första hand att förebygga brott. Här ingår såväl allmänprevention som individualprevention.¹⁶ Svensk straffrätt utgår främst från de allmänpreventiva teorierna. Strafflagstiftningens syfte är att få medborgarna i allmänhet att undvika att begå brott. Däremot bestäms straffskalorna snarare enligt absoluta straffteorier, dvs. grundat på hur klandervärt brottet anses vara. Vidare tillämpas även en form av individualpreventiv teori vid påföljdsbestämningen i det konkreta fallet. Som exempel anförs valet mellan fängelse och skyddstillsyn. Valet här styrs till viss del av vad som kan få den enskilde att inte begå fler brott.¹⁷

2.1 Allmänprevention

Allmänprevention går ut på att bestraffningen av brottslingar ska avskräcka andra i samhället från att begå brott. Man skiljer på *omedelbar* och *medelbar* avskräckning. Exempel på omedelbar avskräckning är offentliga

¹³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott* (2012), s. 26 ff.

¹⁴ Jareborg & Zila (2007), s. 62.

¹⁵ Borgeke (2012), s. 27 samt Sarnecki (2009), s. 476f f).

¹⁶ Borgeke (2012), s. 27.

¹⁷ <https://lagen.nu/begrepp/Straffteori> (2014-05-07)

verkställningar av straff för att verkligen väcka rädsla hos medborgarna. Medelbar avskräckning syftar till att påverka människor genom hotet om straff och allmänheten ska vara medveten om att straff utdöms om man utför en viss gärning.¹⁸

Allmänprevention syftar inte bara till att ha en avskräckande effekt, direkt allmänprevention, utan antas även ha en moralbildande inverkan, indirekt allmänprevention. Då en gärning förses med straff i lagen och domen i sin tur avspeglar gärningens förkastlighet påverkas moralbildningen hos människor.¹⁹

Straffverkställighet i offentlighet tillämpas inte längre. Denna uppfattning har bland annat legat till grund för grymma straff så som offentliga avrättningar. Därför är den medelbara avskräckningen mest gynnsam. Hotet om straff ska vara så stort att skälen mot att begå brott ska vara starkare än skälen för att begå brott. Det görs dessutom en distinktion mellan *negativ* och *positiv allmänprevention*. Allmänprevention genom avskräckning benämns negativ allmänprevention då det inte förutsätts att straffet ska påverka medborgarnas inställning till brottet. Positiv allmänprevention handlar om brottsprevention genom moralbildning.²⁰

2.2 Individualprevention

Syftet med individualprevention är att se till att den som dömts för brott avhåller sig från att begå nya brott. På 1700-talet lade Jeremy Bentham grunden för individualpreventionstanken och menade att beroende på vem individen är kan man avhålla den från att återfalla i brottslighet genom oskadliggörande, avskräckning eller förbättring. Hans idéer fick dock inte genomslag förrän Frank von Liszt år 1882 nedtecknade grunderna som Bentham menade straffsystemet skulle vila på. Dessa grunder definierades som ”avskräckning för den som inte behöver förbättras, förbättring för den som behöver och kan förbättras och oskadliggörande för den som behöver men inte kan förbättras.”²¹

De individualpreventiva tankarna fick stor betydelse för straffrättspolitiken under den större delen av 1900-talet. Fokus låg på tanken om behandling av den dömda. Utgångspunkten var att straff skulle ersättas med vård och behandling samt genom psykologisk eller psykiatrisk vård ta itu med orsakerna bakom gärningsmannens brottslighet. Så småningom växte dock

¹⁸ Jareborg & Zila (2007), s. 73.

¹⁹ Jareborg & Zila (2007), s. 73.

²⁰ Jareborg & Zila (2007), s. 74.

²¹ Jareborg & Zila (2007), s. 82.

kritiken mot detta system. Den gick främst ut på att alldeles för stort fokus lades på brottslingens person samt sociala situation vid straffmätningen och vid påföljdsvalet. Detta kunde bland annat resultera i tvångsvård vilket inte i alla fall var optimalt. Dessutom anfördes att återfallsfrekvensen inte hade minskat. Det praktiska genomförandet av behandlingstanken hade därmed misslyckats.²²

2.3 Proportionalitetsprincipen

Effekten av att behandlingstanken misslyckades var att krav ställdes på att det var dags att reformera straffsystemet. Detta resulterade i 1988-års påföljdsreform där proportionalitetsprincipen stod i centrum. Påföljdsreglerna vi har idag härstammar från denna reform, som utgår från tanken om proportion mellan brott och straff. Teorin om proportionalitet brukar ibland kallas för nyklassicism eller ”just desert”-teorin. Principen härstammar och bygger vidare på den klassiska skolans traditioner med rötter i de absoluta straffteorierna. Det svenska rättsystemet har kommit att kallas för nyklassiskt på grund av proportionalitetsprincipens centrala roll.²³ Enligt denna princip ska den som gjort sig skyldig till brott straffas med en påföljd som står i proportion till den brottsliga gärningens klandervärdighet.

Ekvivalensprincipen, lika brott ska ge lika straff, är nära förenad med proportionalitetsprincipen.²⁴ I förarbetena har man uttryckt att proportionalitetsprincipen innebär att varje åtgärd som vidtas ska föregås av en intresseavvägning, i syfte att pröva om de negativa verkningarna med åtgärden står i rimlig proportion till vad som står att vinna med den. Vidare måste en bedömning av åtgärdens art, styrka, räckvidd och varaktighet göras.²⁵ Proportionalitetsprincipen bör således tas i beaktande på både lagstiftningsnivå och domsnivå; vid fastställandet av straffskalor för de olika brotten samt av domstolens beslut om den straffrättsliga reaktionen i varje enskilt fall. Detta kommer i uttryck i 29 kap. 1 § BrB. Proportionalitetsprincipen tar sikte på *hur* en bestraffning bör ske, inte *varför*.²⁶ Därför talas det även om rättvisa i resonemang om proportionalitet; när domstolen beslutar om ett straff för ett visst brott måste det föreligga rättvisa. Straffets stränghet bör avspegla den grad av klandervärdighet som finns hos gärningen. Detta i sin tur ska återspegla gärningens allvarlighet.

²² Leijonhufvud och Wennberg, *Straffansvar*, s. 20.

²³ Jareborg & Zila (2007), s. 98.

²⁴ Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, s. 51 ff.

²⁵ Prop. 2009/10:135, s. 121.

²⁶ Jareborg och Zila (2007), s. 67.

Proportionalitetsprincipen kan alltså sägas vara en grundläggande princip om rättvisa vid straffbestämningen.²⁷

Proportionalitet i sig kan delas upp i två olika delar: *absolut proportionalitet* och *relativ proportionalitet*. Absolut proportionalitet innebär att ett visst brott erhålls med ett visst straff. Detta medför en begränsning av teorin då det knappast är möjligt att finna argument för att en viss brottstyp ska tilldelas en viss straffskala eller för att ett visst brott ska bestraffas på ett visst sätt.²⁸ Det är emellertid möjligt att argumentera för att ett visst brott ska bedömas strängare eller mildare än ett annat brott. Detta kallas för relativ proportionalitet. Absolut proportionalitet får betydelse för repressionsnivån, dvs. stränghetsnivån. Proportionalitetsprincipen ses i detta sammanhang som en begränsning som går ut på att samhället inte kan acceptera hur stränga straff som helst.²⁹

Relativ proportionalitet innebär att ett brott jämförs med andra brott för att avgöra hur gärningsmannen ska bestraffas. Personer som döms för brott som anses vara lika allvarliga ska få ett lika strängt straff och personer som döms för olika svåra brott ska straffas olika hårt. Den relativa proportionalitetsprincipen ger uttryck för principen om att lika fall ska behandlas lika.³⁰ Innebörden av relativ proportionalitet kan formuleras utifrån tre krav: *ekvivalens*, *rangordning* av brotten och *spridning* av straffen. Som ovan nämnt innebär kravet på ekvivalens att lika brott ska straffas lika. Men det ska även ske en rangordning av brotten. Ett brott som straffas hårdare ger uttryck för ett starkare klander av brottet än ett brott som straffas mildare. Vidare ska straffen som rangordnats spridas över hela straffskalan. Straffskalans spännvidd ska återspegla skillnaden i brottens allvarlighet. Skillnaden mellan straffen ska vara tillräckligt stora för att gärningens allvarlighet ska kunna utläsas.³¹

Vårt nuvarande differentierade påföljdssystem beaktar inte enbart principer om proportionalitet och ekvivalens utan iakttar även andra faktorer såsom återfallsrisken samt behandlingsprognosen. Detta för att påföljdssystemet inte ska präglas av orättvisa eller brutalitet i bedömningen.³²

²⁷ von Hirsch, (2001), s. 13.

²⁸ SOU 2008:85, s. 540.

²⁹ Borgeke, (2012), s. 30.

³⁰ von Hirsch, (2001), s. 56.

³¹ von Hirsch, (2001), s. 57 f.

³² Asp, SvJT 2010 s. 450, s. 2.

3 Livstidsstraffets utveckling

Livstidsstraffet är i sin nuvarande utformning ett resultat av den straffrättsliga utvecklingen i Sverige under ett par hundra år. Nedan följer en kortare översikt över livstidsstraffets utveckling och de största förändringarna på området fram till 2000-talet. Denna exposé fokuserar på de största förändringarna som lett fram till straffets nutida utformning.

3.1 Sverige

På 1570-talet började det egentliga frihetsstraffet att användas då Johan III genom nåd omvandlade dödsstraff till straffarbete på livstid. På 1600-talet kunde hovrätterna omvandla utdömda dödsstraff genom s.k. leutation (straffnedsättning). Istället för dödsstraff utdömdes ett visst antal gatlopp eller spö, samt arbete på fästning. Detta straff kunde dömas ut på viss tid, livstid eller på behaglig tid. Fängelse på behaglig tid innebar en frihetsberövning till dess att den dömdes visat på förbättring. Vidare dömdes detta frihetsstraff ut utan stöd i lag, men grundades istället helt på praxis.³³

Frihetsstraffet blev en brottspåföljd i och med 1734 års lag. Påföljden förekom däremot sällan och utdömdes endast i några enstaka fall. Dödsstraff föreskrevs emellertid för 68 olika brott. Detta medförde att dödsstraffet förekom i stor utsträckning, om än genom straffnedsättning. Under tidens gång mildrades straffrätten i Sverige och genom ökad leutation och benådning blev det en stor diskrepans mellan de straff som föreskrevs i lag och de straff som i själva verket avtjänades. År 1800 fann det enbart ca 400 livstidsdömda och som högst uppgick antalet till 1500 under 1850-talet.³⁴ Den nya Strafflagen ersatte 1734 års Missgärningsbalk år 1864. Dödsstraffet förekom fortfarande för ett fåtal brott, men var fakultativt. Det avskaffades så småningom år 1921. Livstidsstraffet kom att tillämpas i allt mindre omfattning. Brottsbalken och behandlingsteorin stöddes fullt ut.³⁵ Det fördes vid den tiden ingen diskussion kring livstidsstraffets lämplighet i sig utan det antogs att om straffet avskaffades skulle det resultera i en betydande höjning av de tidsbestämda straffen.³⁶

³³ SOU 2002:26, s. 35 samt Rydgren, Nils, *Fängelse på livstid – lagens strängaste straff*, s. 6 ff.

³⁴ SOU 2002:26, s. 35.

³⁵ SOU 2002:26, s. 36.

³⁶ SOU 1953:17 s. 79.

I slutet av 1990-talet påverkades kriminalpolitiken av de förändringar som sattes i verket till följd av mängden av utredningar om påföljdssystemet för ungdomar. Behandlingsteorins tankar om strafflängd övergavs och valet av straff skulle istället komma att styras av brottets straffvärde, brottets art samt den tilltalades tidigare brottslighet.³⁷ År 1999 togs möjligheten till halvtidsfrigivning bort och ersattes med villkorlig frigivning efter att två tredjedelar av strafftiden hade avtjänats.³⁸ Från 1980-talet fram till början av 2000-talet skedde en ökning av antalet utdömda livstidsstraff.³⁹ Men år 2007 minskade antalet livstidsstraff och Högsta domstolen uttalade i ett uppmärksammat fall att livstidsstraffet bör förbehållas de allvarligaste fallen av mord.⁴⁰ Däremot ansåg regeringen i 2009 års reform att det fanns behov av att skapa ett utrymme för en mer nyanserad straffmätning vid mord och även en höjd straffnivå för det tidsbestämda straffet just för mord. Man ändrade därför påföljden för mord till fängelse på viss tid mellan tio och arton år, eller livstids fängelse.⁴¹

År 2010 ansåg regeringen att det var dags för ytterligare straffskärpning och motiveringen till detta var ånyo att synen på allvarliga våldsbrott hade förändrats. Regeringen uttalade:

”När synen har förändrats mera varaktigt och inte kan få eller inte ges ett tillräckligt genomslag inom ramen för gällande lagstiftning om hur domstolarna ska bestämma straff måste lagstiftningen ändras.”⁴²

Lagändringen år 2010 syftade till att höja straffnivån för allvarliga våldsbrott generellt. Ändringen innebar bl.a. att försvarande och förmildrande omständigheter skulle tillämpas i större utsträckning vid straffmätningen i allmänhet än vad som skett tidigare. När bedömningen av straffvärdet sker ska särskilt beaktas om brottet inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person.⁴³ 2010 års reform ansågs tillgodose proportionalitetsprincipen och öka spännvidden mellan straffen för brott i allmänhet och att skärpa straffen vid återfall.⁴⁴

³⁷ Aspelin, 1999, ”Straffets grunder – historisk bakgrund” (1), s. 126.

³⁸ <http://www.kriminalvarden.se/Om-Kriminalvarden/Fragor-och-svar/> (2014-05-02)

³⁹ <http://www.kriminalvarden.se/Statistik> (2014-05-02)

⁴⁰ NJA 2007 s. 194.

⁴¹ Prop. 2008/09:118, s. 26.

⁴² Prop. 2008/09:118, ss. 9-10.

⁴³ Prop. 2009/10:147, s. 13 ff.

⁴⁴ Prop. 2009/10:147, s.1.

3.2 England

Tankarna om livstidsstraffet kan härledas tillbaka till reformer från 1800-talets början som ersatte dödsstraffet för vad idag kan anses vara ringa brott, till exempel stöld. Fram till antagandet av *the Homocide act 1957* var dödsstraff den obligatoriska påföljden för mord. Genom *The Homocide Act 1957* inrättades en del kategorier av mord som aldrig skulle kunna bestraffas med t.ex. hängning, utan istället garantera en livstidsdom. Obligatoriskt livstidsstraff för *alla* typer av mord infördes därefter när *Murder (Abolition of Death Penalty) Act 1965* trädde ikraft.⁴⁵ Ett obligatoriskt livstidsstraff skulle fungera som en signal till allmänheten om att straffrättssystemet fortfarande skulle verkställa den strängaste påföljden, livstids fängelse, för alla typer av mordfall.

År 1973 utarbetades ett nytt förfarande till följd av frigivningsnämndens inrättande genom *Criminal Justice Act 1967* som innebar att varje enskilt fall skulle granskas efter de tre första åren av fängelsestraffet. Anledningen till detta var att få ett rekommenderat datum om när den intagnes fall tidigast kunde få bli granskat av frigivningsnämnden. Detta är ursprunget till den avgörande praktiska distinktionen mellan att sätta ett datum för frigivning och fastställa ett datum för när den intagne tidigast kan övervägas frigivning. År 1983 gjorde inrikesministern Leon Brittan en rad politiska ändringar av den befintliga politiken gällande frigivning av fångar. Han introducerade minimitariffer för livstidsdömda som skulle avtjänas innan frigivning ens kunde komma på fråga. Syftet med detta system var bland annat att uppfylla kraven om vedergällning och avskräckning samt specificera minimitider som inte förekommit tidigare. Däremot gjorde man en reservation som än idag innebär att en minimiperiod inte är en garanti för att en intagen automatiskt ska få ett frigivningsdatum efter minimitidens utgång. Detta eftersom det fortfarande kan föreligga risk för återfall. Man kan därför säga att livstidsstraffet normalt innehåller en ”bestraffade” period och en ”preventiv” period där villkorlig frigivning är beroende av utfallet i en riskbedömning.⁴⁶

The Crimes Sentencing Act 1997 introducerade konceptet *automatiskt livstidsstraff* som infördes för vissa typer av brottsåterfall. Det automatiska livstidsstraffet var obligatoriskt såvida inte exceptionella omständigheter förelåg, en formulering som tolkades snävt av engelska domstolar. År 2005

⁴⁵ A Appleton, *Life after life imprisonment* (2010), s.12.

⁴⁶ *Criminal Law & Justice Weekly, "Whole Life Sentences"*, vol. 175, september 17, 2013.

ersattes straffet med *Imprisonment for public protection* som även det tjänar ett förebyggande syfte. En utförligare redogörelse för denna strafftyp återfinns i avsnitt 4.2.3.

3.3 Norge

3.3.1 Avskaffandet av livstidsstraffet

I slutet av 1970-talet diskuterades livstidsstraffets vara eller icke vara i Norge och det norska justitiedepartementet föreslog att livstidsstraffet skulle avskaffas och ersättas med ett tidsbestämt straff. Bakgrunden till detta förslag var att livstidsstraffet endast i praktiken användes för överlagt mord trots att det var en påföljd för en rad andra olika brott och att livstidsstraffet i realiteten faktiskt inte innebar livstid utan snarare har den genomsnittliga tiden för straffet varit elva och ett halvt år under det senaste seklet. Justitiedepartementet menade vidare att livstidsstraffet av flera skäl var principiellt och praktiskt olämpligt. Om det skulle praktiseras efter sin lydelse skulle det vara inhumant och inte förenligt med norsk kriminalpolitik där rehabilitering förespråkas. Man menade även att strafftider så långa som 50 och 60 år skulle strida mot rådande tendenser i både Norge och de flesta västländer.⁴⁷

Som tidigare nämnts hade inte livstidsstraffet i Norge tillämpats enligt sin lydelse på mycket länge och det resulterade i att de bestämmelser som hade livstids fängelse som påföljd inte gav en sann bild över den straffnivå som faktiskt gällde för dessa brott. Det antogs vara känt att livstidsstraffet inte innebar fängelse livet ut och Justitiedepartementet hävdade, i propositionen som gällde avskaffandet av livstids fängelse, att begreppet hade förlorat sin avskräckande effekt. Man menade att den faktiska strafftiden redan var så hård att det var avskräckande nog. Längre strafftider skulle dessutom vara kontraproduktivt vid rehabiliteringen av de intagna.⁴⁸

Med bakgrund av Justitiedepartementets anförande avskaffade Norge livstidsstraffet år 1981 och införde istället tidsbestämda straff över hela straffskalan. Maximistraffet höjdes till 21 års fängelse.⁴⁹ Höjningen av maximistraffet kan vid första anblick vara lite underlig då det hade visat sig

⁴⁷ Ot. prp. nr. 62 (1980-81), ”Om lov om endring i straffeloven m.m. (reglene om betinget dømte, prøveløslatte m.m., heving av strafferammen for grove narkotikabrudd, oppheving av livstidsstraffen), s 30.

⁴⁸ Ot. prp. nr. 62, s.30.

⁴⁹ SOU 2007:90 s 104.

att fångar som satt inne på livstid fick villkorlig frigivning tidigare än andra interner. Eftersom den fastställda tiden för villkorlig frigivning i Norge är två tredjedelar skulle ett genomsnittligt fängelsestraff vara på ca 12 år för livstidsfångar och skulle därmed resultera i ett nytt maximistraff på 18 år. I och med den tidiga villkorliga frigivningen ihop med att det är få som döms till livstids fängelse samt att det faktiska fängelsestraffet hade varierat en hel del från 10 år till 15 år under de senaste 70 åren höjdes maximistraffet till 21 år för att betona allvaret i dessa grova brott.⁵⁰

Även om livstidsstraffet i Norge avskaffades i fredstid 1981 finns straffet ändå kvar för vissa speciella fall i den militära strafflagen och lagen om utländska krigsförbrytare.⁵¹

⁵⁰ Ot. prp. nr. 62 (1980-81), ”Om lov om endring i straffeloven m.m. (reglene om betinget dømte, prøveløslatte m.m., heving av strafferammen for grove narkotikabrudd, oppheving av livstidsstraffen), s 31.

⁵¹ Andenäs s. 389 och Den Militære Straffelov § 80 2 st. samt Loven om Utländske Krigsforbrytere, Lov 13 desember 1946 nr. 14 § 3.

4 Gällande rätt

4.1 Sverige

Livstids fängelse är lagens strängaste straff och omnämns i 26 kap. brottsbalken där vi finner generella bestämmelser om minimi- och maximitider. Livstid får endast dömas ut om det är föreskrivet för brottet i fråga eller, vid flercaldig brottslighet, för något av brotten.⁵² Till skillnad från andra straff är livstidsstraffet otidsbestämt vilket innebär att den som dömts till detta straff inte vet hur länge han eller hon kommer att sitta i fängelse. Straffet kan alltså i praktiken vara livsvarigt. Förutom mord är livstidsstraffet föreskrivet för ytterligare ett trettiotal brott. Exempel på brott som kan ge livstid är mord (3 kap. 1 §), grovt spioneri (19 kap. 6 §), grovt mordbrand (13 kap. 2 §), människorov (4 kap. 1 §), grovt sabotage (13 kap. 5 §), högförräderi (19 kap. 1 §), folkrättsbrott, grovt brott (22 kap. 6 § 2st.) etc.⁵³

4.1.1 Mord

*”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid”.*⁵⁴

Den nuvarande lydelsen av mordparagrafen trädde i kraft den 1 juli 2009 till följd av Straffnivåutredningens delbetänkande som resulterade i en proposition.⁵⁵ Lagändringen innebar en ny formulering av paragrafen med syftet att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning samt en höjd straffnivå för det tidsbestämda straffet för mord.⁵⁶ Straffskalan för mord är fängelse på viss tid, lägst tio och högst 18 år, eller livstid. Den mindre grova graden av mord kallas dråp och återfinns i 3 kap. 2 §. För dråp döms man till fängelse i lägst sex och högst tio år. Enligt förarbetena till den senaste formuleringen av mordparagrafen bör fängelse på livstid förbehållas de allvarligaste fallen och straffet kan väljas när domstolen ska bestämma ett gemensamt straff för ett flertal mord eller ett mord förenat med annan grov brottslighet eller när gärningsmannen tidigare dömts för särskild allvarlig

⁵² Prop. 2008/09:118, s. 20.

⁵³ <http://www.kriminalvarden.se/Fangelse/Livstidsstraff/> (2014-04-25) och prop. 2008/09:118 *Straffet för mord m.m.*, s. 20-21.

⁵⁴ 3 kap. 1 § brottsbalken.

⁵⁵ Prop. 2008/09:118.

⁵⁶ Prop. 2008/09:118, s. 1.

brottslighet. Vidare anförs i prop. 2008/09:118 att i de flesta fall av mord bör ett tidsbestämt straff räcka.⁵⁷

De ovan nämnda straffskalorna ska läsas parallellt med regleringen i 26 kap. 2 och 3 §§ BrB, som stadgar förhöjda maximistraff vid flerfaldig brottslighet och i vissa återfallssituationer.⁵⁸

Eventuella försvårande eller förmildrande omständigheter som avses i 29 kap. 2-3 §§ ska beaktas vid straffmätningen och domstolen ska göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. I förarbetena ges exempel på omständigheter som är försvårande:

- Brottet har föregåtts av noggrann planering eller har präglats av särskild förslagenhet.
- Brottet har syftat till att främja eller dölja annan brottslighet.
- Gärningen har varit särskilt hänsynslös genom att den har medfört ett svårt lidande för brottsoffret.
- Brottet har inneburit ett angrepp på någon i dennes tjänsteutövning.
- Brottet har begåtts med sådan avsikt som anges i 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott utan att straffansvar enligt det lagrummet föreligger.⁵⁹

Vidare talar brott som har riktats mot en närstående i skärpande riktning. Likaså om brottsoffret har befunnit sig i en skyddslös ställning eller om brottet skett inför närstående till offret. Av 29 kap. 4 § framgår att återfall i brott kan beaktas. Om den tilltalade tidigare begått allvarliga våldsbrott bör det tala i skärpande riktning. Omständigheter som kan vara förmildrande vid straffmätningen för mord är t.ex. att händelseförloppet varit hastigt och den tilltalade har haft svårt att besinna sig eller brottet har föregåtts av ett kraftigt provocerande beteende. Förmildrande omständigheter kan även vara om brottet begåtts under påverkan av en psykisk störning eller att gärningsmannen av någon annan orsak haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande.⁶⁰

4.1.2 Nådeinstitutet

Regeringen har enligt 12 kap. 9 § RF möjlighet att genom nåd efterge, dvs. bevilja befrielse, eller mildra en brottspåföljd. Nådeinstitutet är diskretionärt

⁵⁷ Prop. 2008/09:118, s. 43.

⁵⁸ Ds. 2013:55, s. 17.

⁵⁹ Prop. 2008/09:118, s. 43.

⁶⁰ Prop. 2008/09:118, s. 43.

och ensidigt, vilket innebär att nåd inte är en rättighet utan någonting som ges undantagsvis när straffet är orimligt att verkställa på grund av särskilda omständigheter som rör den dömda.⁶¹ Det är inte möjligt att ta del av skälen till nådebeslut och därför är det inte att tala om någon praxis på området heller. Detta i sin tur leder till att det inte riktigt går att utröna vilka motiv som ligger till grund för befrielse eller tidsbestämt straff i det enskilda fallet. De skäl som oftast brukar beaktas anges emellertid vara medicinska skäl, tredjemansskäl, rehabiliteringsskäl och sociala skäl.⁶² Det är således inte fråga om en omprövning av domen i målet utan är en extraordinär prövning där hänsyn tas till huvudsakligen särskilda förhållanden som har inträffat efter domen och som inte har kunnat påverka domstolens avgörande. Det rör sig ofta om faktorer som rör den dömdes personliga förhållanden och som inte var kända för domstolen vid domslutet. Regeringen kan alltså aldrig ompröva skuldfrågan.⁶³

De flesta ansökningarna om nåd avslås. Typiska exempel på skäl som inte leder till nåd är när den dömda uppger sig vara oskyldig, att straffmättingspraxis har ändrats, när den dömda avvaktar resningsbeslut eller avvaktar Europadomstolens beslut vid klagomål dit, att brottet var en engångsföreteelse, att fängelsestraffet inte fyller någon funktion då den dömda i övrigt är skötsam m.m.⁶⁴

4.1.3 Omvandling av livstidsstraff

Den 1 november 2006 trädde Omvandlingslagen, OmvL, ikraft. Personer som dömts till livstid kan sedan år 2006 ansöka om att få sitt straff omvandlat till ett tidsbestämt fängelsestraff.⁶⁵ Lagen gäller parallellt med regeringens möjlighet att i enlighet med RF 12 kap. 9 § genom nåd efterge eller mildra en brottspåföljd. Detta innebär inte att omvandlingslagen ersätter nådeinstitutet utan för att stärka rättssäkerheten och förutsägbarheten finns det numera möjlighet för livstidsdömda att ansöka om att få sitt straff omvandlat vid sidan av en nådeansökan.⁶⁶ Syftet med OmvL är att öka förutsebarheten för både den intagne och Kriminalvården.⁶⁷ Eftersom de flesta livstidsstraff förr eller senare omvandlas till ett tidsbestämt straff är detta institut av stor betydelse för påföljden livstids fängelse.

⁶¹ SOU 2002:26, s. 45.

⁶² SOU 2002:26, s. 46.

⁶³ <http://www.regeringen.se/sb/d/17715> (2014-04-28)

⁶⁴ <http://www.regeringen.se/sb/d/17715> (2014-04-28)

⁶⁵ 1 § 1 st. och 2 § OmvL.

⁶⁶ Prop. 2005/06:35, s. 28.

⁶⁷ Prop. 2005/06:35, s. 21 f.

Ansökan om omvandling behandlas av Örebro tingsrätt och en sådan ansökan om omvandling får enligt 2 § OmvL göras av den dömda eller, vid särskilda skäl, av Kriminalvården. Enligt 3 § får ansökan göras när den dömda avtjänat minst 10 år av livstidsstraffet. Om ansökan avslås får en ny ansökan göras tidigast ett år efter det att beslutet vunnit laga kraft. Överklagandeinstanser är Göta Hovrätt och Högsta domstolen.⁶⁸ Straffets längd bestäms med utgångspunkt från tiden som den intagne har avtjänat och det tidsbestämda straffet får ej sättas kortare än det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut – dvs. 18 år. Normalt bestäms straffet till mellan 18-25 år.⁶⁹ Hittills har domstolarna bestämt det tidsbestämda straffet till som lägst 21 år och högst 40 år när omvandling har beviljats. I NJA 2008 s. 579 I-III uttalade HD att om hänsyn enbart behöver tas till de omständigheter som legat till grund för straffmätningen bör omvandling av livstidsstraffet ske till 18 eller 21 år. Vidare menade HD att i de fall en omvandling till 18 års fängelse inte kan anses vara möjlig på grund av brottets karaktär samt svårighetsgrad bör normalt sett en strafftid om 21 års fängelse få anses vara tillräcklig och med möjligheten att om särskilt försvårande omständigheter föreligger bestämma tiden till 24 års fängelse.⁷⁰

Vid prövningen av omvandling ska även omständigheter som legat till grund för straffmätningen beaktas samt reglerna om villkorlig frigivning. En bedömning av risken för återfall i grov brottslighet görs tillika. En helhetsbedömning ska alltså göras vid en prövning om omvandling av livstidsstraff. I förarbetena till OmvL framfördes att hänsyn ska tas till gärningens straffvärde vid omvandlingsprövningen. Samtidigt uttalas det också att någon ny straffmätning inte ska ske och att prövningen primärt ska grundas på förhållanden och omständigheter som inträffat efter den ursprungliga domen.⁷¹ En grundligare redogörelse av hur den rättsliga prövningen vid omvandling går till kommer att beskrivas i avsnitt 4.1 om riskbedömning.

4.1.4 Prop. 2013/14:194 Skärpt straff för mord

Sedan de ändringar som genomfördes under påföljdsreformen 2009 och 2010 har antalet livstidsstraff sjunkit. Regeringen idag anser inte att den minskade acceptansen för mord tillräckligt återspeglas i domstolarnas praxis. Utvecklingen har med andra ord gått i motsatt riktning jämfört med regeringens ambition att skärpa straffen för grova våldsbrott. I september

⁶⁸ OmvL. 3 §.

⁶⁹ Borgeke, Att bestämma påföljd för brott, s. 138 f.

⁷⁰ Prop. 2008/09:118, s. 23.

⁷¹ Prop. 2005/06:35, s. 38.

2013 presenterade Justitiedepartementet ett förslag till en lagändring gällande påföljder vid mord – *Skärpt straff vid mord*.⁷² Detta resulterade i att regeringen antog en proposition den 13 mars 2014 med förslag till ändring i brottsbalken. Regeringen föreslår att straffet för mord skärps och att mord bör bestraffas med livstids fängelse om omständigheterna är försvårande.⁷³ Syftet med ändringen som regeringen föreslår är att livstidsstraffet ska kunna användas i betydligt större utsträckning samt utgöra normalpåföljden i den bemärkelsen att det förutses dömas ut i majoriteten av fallen. Justitiedepartementet och regeringen anser att domstolarnas minskade användning av livstidsstraffet ger en signal om brottets minskade allvarlighet. Således återspeglas inte samhällets minskade acceptans för grova våldsbrott varken genom praxis eller också de lagstiftningsåtgärder som bland annat gjordes år 2009 och 2010. Regeringen menar att synen på allvarliga våldsbrott har förändrats och att det finns en större medvetenhet om att sådana angrepp drabbar målsäganden inte bara fysiskt utan även psykiskt. Offrets omgivning påverkas även av brottsligheten och detta skapar rädsla och kan verka begränsande.⁷⁴

Statistiken visar att dödligt våld i Sverige minskar och brottsutvecklingen för sådant våld kan därmed inte sägas tala för att straffnivån på mord bör höjas. Dessutom, menar regeringen, att man kan ifrågasätta huruvida en skärpning kan motiveras utifrån om den skulle kunna fylla en brottförebyggande funktion, dvs. att skärpningen skulle verka avskräckande. Det som talar för en skärpning är däremot det faktum att livstidsstraffet använts i en mycket begränsad utsträckning och detta stämmer inte överens med den strängare synen på allvarliga våldsbrott som vi har idag. Regeringen gör därför bedömningen att ytterligare straffskärpningar bör göras. Förändringar bör ta sikte på de fall av mord som idag har ett mycket högt straffvärde men där påföljden ändå leder till ett tidsbestämt straff. Förslaget riktar sig mot den övre delen av den tidsbestämda straffskalan 15-18 år och livstids fängelse. I tidigare praxis har denna del tillämpats endast vid försvårande omständigheter.⁷⁵

Utgångspunkten vid straffvärdesbedömningen för ett mord som varken innefattar förmildrande eller försvårande omständigheter är idag 14 års fängelse.⁷⁶ Enligt förslaget bör förhållanden som tidigare beaktats i skärpande riktning vid straffmätningen av det tidsbestämda straffet istället tala för livstids fängelse.⁷⁷ Statistiskt sett skulle alltså dessa ovan nämnda

⁷² Ds. 2013:55.

⁷³ Prop. 2013/14:195, s. 1.

⁷⁴ Ds. 2013:55, ss. 71-72.

⁷⁵ Prop. 2013/14:195, s.14.

⁷⁶ Se NJA 2013 s. 376.

⁷⁷ Prop. 2013/14:195, s.20.

förhållanden tillsammans med livstidsstraffet motsvara majoriteten av alla dömda för mord. Detta innebär således att den föreslagna ordningen uttrycker livstids fängelse som normalpåföljd. Det ska göras en helhetsbedömning av omständigheterna, detta innebär även att straffmätningen kan leda till ett tidsbestämt straff trots att det finns omständigheter som talar i skärpande riktning. Så kan t.ex. vara fallet om det samtidigt föreligger faktorer som talar i förmildrande riktning av viss styrka.⁷⁸

För att kunna avgöra vilka omständigheter som bör anses som försvårande och därmed även tala för livstids fängelse, menar regeringen att det är nödvändigt att se vilka faktorer som är betydande för bedömningen idag. Regeringen utgår från Åklagarmyndighetens referat samt de domar som sedan 2009 lett till fängelse i 15-18 år eller livstid som Justitiedepartementet redogjort för i departementspromemorian hösten 2013.⁷⁹ Utifrån avgörandena går det inte alltid att med säkerhet peka på exakt vilka omständigheter som varit avgörande för att ett visst antal fängelseår eller livstid har valts. Detta eftersom domstolen vid bestämmandet av straffets längd ska göra en helhetsbedömning av alla omständigheter i det enskilda fallet och även beakta att dessa kan föreligga i olika grad. Några omständigheter som omnämns i förarbetena till den nuvarande lagändringen återkommer och framstår därför som särskilt viktiga. Dessa motsvaras i huvudparten av de försvårande omständigheter som återfinns i 29 kap. 2 § BrB och som vid bedömningen av straffvärdet alltid ska beaktas parallellt med vad som gäller för varje brottstyp.⁸⁰ Exempel på omständigheter att beakta i skärpande riktning är huruvida *brottet har föregåtts av noggrann planering eller har präglats av särskild förslagenhet, gärningen har varit särskilt hänsynslös genom att den har medfört ett svårt lidande för brottsoffret, brottet har riktat sig mot en närstående, och att brottsoffret har befunnit sig i en skyddslös ställning.* Dessa omständigheter talar för att straffvärdet är så högt att påföljden ska bestämmas till livstids fängelse. Vidare har omständigheter som att *brottet har utförts i offrets hem, mordet har begåtts i samband med brott i vinningssyfte och att gärningsmännen har varit i numerärt överläge, åberopats som försvårande.*

I förarbetena lämnas inte uttryckligen exempel på omständigheter som kan kopplas till själva gärningen som bör tala för ett livstidsstraff. Livstids fängelse kan emellertid väljas t.ex. när *domstolen ska bestämma ett gemensamt straff för flera mord eller ett mord och annan allvarlig brottslighet, eller när den tilltalade tidigare har dömts för särskilt allvarlig*

⁷⁸ Prop. 2013/14:194, s. 24.

⁷⁹ Prop. 2013/14:194, ss. 22-23.

⁸⁰ Prop. 2013/14:194, s. 23.

*brottslighet. I avgörandena har ytterligare omständigheter åberopats som försvårande; brottet har syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, brottet har inneburit ett angrepp på någon i dennes tjänsteutövning och brottet har förövats inför ögonen på närstående till offret.*⁸¹

Regeringen föreslår alltså att mord i större utsträckning ska leda till livstids fängelse och därmed tydliggöra proportionalitetsprincipen ytterligare. Rent lagtekniskt innebär det att det i straffskalan för mord läggs till att straffet är fängelse på livstid *om omständigheterna är försvårande*.⁸²

Förslaget har fått kritik från flera remissinstanser. Sveriges advokatsamfund avstyrkte regeringens förslag och anförde att med hänsyn till den korta tid som har gått sedan straffet för mord skärptes förra gången bör reformen från 2009 utvärderas först innan fler förändringar bör ske. Regeringen har gett Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag att senast den 15 mars 2014 utvärdera de förändringar som gjorts år 2009 och 2010. Vid tiden för Advokatsamfundets remissvar hade inte denna utvärdering gjorts, däremot har nu Brå i mars 2014 publicerat en studie som undersöker vilket genomslag straffmättningsreformen 2010 har fått. Det visar sig att reformen i många delar fått den av lagstiftaren avsedda effekten; straffen för de allvarligaste våldsbrotten har skärpts. Rapporten fokuserar särskilt på grov misshandel, men den innehåller även analyser av hur straffnivåerna utvecklats mellan år 2000 och 2012 för flera andra allvarliga våldsbrott. Brå skriver att den väntade effekten av ändringen i straffskalan för mord år 2009 är att färre livstidsstraff ersätts med längre tidsbestämda straff. Det nämns inte mer om livstidsstraffet i denna rapport.⁸³

Advokatsamfundet uttrycker vidare en oro över att möjligheten till differentiering av straffskalan för mord går förlorad i och med det nya förslaget. Avslutningsvis menar Advokatsamfundet att det finns skäl att tro att förslaget är en del i den partistrategiska planeringen inför valet 2014.⁸⁴ Brå instämmer i Advokatsamfundets kritik och menar att förslaget innebär att proportionalitetsprincipen delvis åsidosätts. Man menar att det inte blir någon skillnad i påföljd mellan å ena sidan ett mord med försvårande omständigheter, och å andra sidan seriemord, terrordåd etc. Vidare menar Brå att rättstillämpningen blir oklar och när proportionalitetsprincipen inskränks kan det resultera i att reformen uppfattas som orättvis i den allmänna debatten. Som exempel anges att straffet för ett synnerligen

⁸¹ Prop. 2013/14:194, s. 24.

⁸² Prop. 2013/14:194, s. 1.

⁸³ Brå-rapport 2014:6, Skärpta straff för allvarliga våldsbrott – utvärdering av 2010 års straffmättningsreform.

⁸⁴ Sveriges advokatsamfund, remissvar till Ds 2013:55, 5 november 2013.

allvarlig mordfall kan komma att jämföras med straffet för ett mord av normaltyp.⁸⁵ Många remissinstanser har uttalat sig särskilt om lagtextens utformning, oberoende av hur de ställer sig till frågan om behovet av en straffskärpning. Lagrådet och Svea hovrätt anförde att rekvisitet försvårande omständigheter bör inkluderas i mordparagrafen i syfte att tydligare ge uttryck för avsikten med reformen.⁸⁶

4.1.5 Betänkande 2013/14:JuU28

I ett betänkande behandlar Justitieutskottet proposition *Skärpt straff för mord*. Den 29 april 2014 hade riksdagen en votering, vilken resulterade i bifall av propositionen och straffet för mord skärps till fängelse på livstids om omständigheterna är försvårande. Lagändringen börjar gälla den 1 juli 2014.

4.1.6 Statistik

Den 10 april 2014 var det 144 intagna som avtjänade livstidsstraff, varav 5 var kvinnor. Samtliga avtjänar straff för mord (medhjälp, försök och anstiftan till mord inkluderat). Ytterligare 15 personer verkställer ett omvandlat livstidsstraff. Dessa har alltså fått sitt straff tidsbestämt. Från den 9 januari 2009 till den 9 januari 2014 har 138 personer ansökt om att få sitt livstidsstraff omvandlat till ett tidsbestämt fängelsestraff. Samtliga har prövats i sak och är avgjorda. 26 har avvisats eller avskrivits, 30 har fått bifall och 84 personer har fått avslag. Det har blivit allt fler som avtjänar livstidsstraff de senaste åren och ökningen beror dels på att fler döms till livstid, dels på att livstidsdömda avtjänar längre straff än tidigare. 1991 fanns det t.ex. bara 35 personer dömda till livstids fängelse.⁸⁷

I september 2011 presenterade Åklagarmyndigheten i RättsPM 2011:6 en undersökning avseende domar för mord under tiden från den 1 juli 2009 till den 1 juni 2011. Majoriteten (ca 52 % av totalt 85 dömda) av de som dömts till mord erhöll under 2009-2011 ett straff på 15-18 år eller livstid. Andelen som dömdes till fängelse mellan 15 och 16 år var störst med ca 29 %. Andelen livstidsstraff var ca 8 %.⁸⁸

⁸⁵ Brottsförebyggande rådet, remissvar till Ds 2013:55, 28 november 2013.

⁸⁶ Prop. 2013/14:194, s. 19.

⁸⁷ <http://www.kriminalvarden.se/Fangelse/Livstidsstraff/> (2014-04-28)

⁸⁸ RättsPM 2011:6, Påföljd för mord – en sammanställning av domar meddelade efter den 1 juli 2009.

4.2 England

Det finns olika typer av livstidsstraff i England. När man döms till livstids fängelse ska en minimitid specificeras av rätten innan man har rätt att ansöka om villkorlig frigivning. Det enda undantaget är när en livstidsdom döms ut enligt dess lydelse dvs. livsvarigt, vilket innebär att gärningsmannen kommer att få tillbringa resten av sitt liv i fängelse. Andra livstidsstraff, som anger en minimitid, innebär att gärningsmannen kommer att tillbringa en längre tid i fängelse och riskerar att aldrig få bli frigiven. Om man släpps fri kommer man att bli strikt övervakad för resten av sitt liv och kan komma att få återvända till fängelset om man inte uppfyller angivna villkor.⁸⁹ De olika typerna av livstidsstraff redogörs för nedan.

4.2.1 Mandatory life sentences

Livstidsstraffet under denna kategori utgör normalpåföljden eller ett obligatorium och det enda straff som kan dömas ut för mord i England. Detta innebär att en gärningsman kan komma att få tillbringa resten av sitt liv i fängelse. När en gärningsman döms för mord kommer rätten att fastställa en minimitid som ska avtjänas innan han eller hon eventuellt kan få villkorlig frigivning. Detta innebär inte att gärningsmannen automatiskt kommer att släppas fri efter minimitidens utgång utan denna minimitid står för det tidigaste datum då gärningsmannen kan tänkas få villkorlig frigivning. Nedan följer de åldersrelaterade varianterna under denna huvudtyp av livstidsstraff:

- **Imprisonment for Life:** detta är det enda straff som kan dömas ut vid mord. Gärningsmannen måste vara över 21 år.
- **Detention during Her Majesty's Pleasure:** detta straff utgör normalpåföljden för en person dömd för mord som var minst 10 år gammal men under 18 år när den brottsliga handlingen begicks. Det är ett tidsbestämt straff, vilket innebär att gärningsmannen inte har någon automatisk rätt att bli frigiven efter att ha avtjänat minimitiden.
- **Custody for life:** detta straff utgör normalpåföljden för en person dömd för mord som har fyllt 18 men inte hunnit fylla 21 år. Även här har gärningsmannen inte någon automatisk rätt att bli frigiven efter att ha avtjänat minimitiden.

Minimitiden som domstolen fastställer är baserad på olika förutsättningar som finns listade i *Schedule 21 of the Criminal Justice Act 2003*. Detta s.k.

⁸⁹ <http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk/sentencing/Life-sentences.htm> (2014-04-15)

schema innehåller exempel på olika typer av handlingar och vilka ”starting points” som vanligen tillämpas när man fastställer minimitiden. Ett exempel är när mordet begåtts med en kniv eller ett annat vapen är utgångspunkten 25 års fängelse.⁹⁰ Minimitiden kan skilja sig åt kraftigt beroende på omständigheterna i fallet. Som ett exempel på detta kan man jämföra två kända fall; Steve Wright, mannen som dömdes för att ha mördat fem kvinnor i Ipswich, fick ett livstidsstraff med ett s.k. *whole life minimum term*.⁹¹ Detta innebär att han aldrig kan bli frigiven. Det andra fallet, Frank Lund, dömd för mord på sin sjuka hustru som han kvävde till döds efter att hon vädjat om hjälp att dö, fick ett livstidsstraff med en treårig minimitid.⁹²

4.2.1.1 Straffmättningsprinciper

269 § och Schedule 21 of the 2003 Act kräver att domstolarna tillämpar nedan listade straffmättningsprinciper för personer som dömts för mord efter 18 december 2003. När minimitiden fastställs för ett livstidsstraff måste domstolen välja en utav utgångspunkterna eller ”starting points” som är specificerade i 2003 års lag. Den lämpliga utgångspunkten beror på brottets allvarlighet och åldern på gärningsmannen. Livsvarigt fängelsestraff är utgångspunkten för följande typer av mordfall:

- Mord på två eller flera personer där varje mord sker med en hög grad av uppsåt (*substantial degree of premeditation*), kidnappning av offret innan mordet sker, sexuella eller sadistiska handlingar;
- Mord på barn efter bortförande eller när sexuella eller sadistiska motiv är inblandade;
- Mord som begås i syfte att föra en politisk, religiös eller ideologisk sak; och
- Mord av en gärningsman som tidigare dömts för mord.

Livstidsstraff med s.k. *whole life minimum term* gäller endast för brottslingar som var 21 år eller äldre när brottet begicks. 30 års minimitid är nästa utgångspunkt efter *whole life minimum term* och gäller för följande typer av mordfall:

- Mord på tjänstgörande polis eller fängelsevakt;
- Mord som innefattar användning av ett skjutvapen eller sprängämnen;
- Mord med vinstsyfte (t.ex. ett kontraktsmord eller mord under ett inbrott);

⁹⁰ Criminal Justice Act 2003, Schedule 21, Determination of minimum term in relation to mandatory life sentence, section 269(5).

⁹¹ <http://www.theguardian.com/uk/2008/feb/22/wright.sentenced> (2014-04-16)

⁹² <http://www.theguardian.com/society/2007/may/24/longtermcare.crime> (2014-04-16)

- Mord med syfte att hindra rättvisans gång (t.ex. vittnesmord);
- Mord som involverar sexuella eller sadistiska handlingar;
- Mord på två eller flera personer (i annat fall än de för vilket ”whole life” är utgångspunkten);
- Mord som motiverats av ras, religion sexuell läggning, funktionshinder eller transsexualitet; och
- Mord som i annat fall skulle hamna under kategorin ”whole life” som begås av en person som var under 21 år vid brottstillfället.

30 års minimittid som utgångspunkt gäller enbart för de personer som hunnit fylla 18 år när brottet begicks. 25 år är följande utgångspunkt som minimittid och används när gärningsmannen haft med sig en kniv eller annat vapen i syfte att använda det och sedan för att faktiskt begå mordet. 15 år som utgångspunkt gäller för mord som inte omfattas av livstidsstraff med 30 år eller 25 år som minimittid. Återigen gäller det enbart brottslingar som fyllt 18 år när brottet begicks. 12 år är utgångspunkten för alla mord, oavsett omständigheter, som begåtts av gärningsmän under 17 år.⁹³

När domstolen har fastställt en lämplig utgångspunkt för minimittiden bör rätten ta hänsyn till eventuella försvårande eller förmildrande omständigheter och kan då lägga till eller dra ifrån denna tid för att komma fram till en minimittid som lämpar sig i det enskilda fallet. Försvårande omständigheter som tas i beräkning kan t.ex. vara en betydande grad av uppsåt eller planering, om offret var särskilt utsatt på grund av ålder eller funktionshinder, psykiskt eller fysiskt lidande för offret före dödstillfället, hemlighållande, förstörelse eller styckning av kroppen osv. Förmildrande omständigheter kan vara att gärningsmannen haft som avsikt att orsaka allvarlig kroppsskada snarare än att döda, brist på uppsåt, det faktum att gärningsmannen lider av en psykisk sjukdom eller funktionshinder, provokation (t.ex. vid långvarig stress), självförsvar, gärningsmannens ålder osv. Hänsyn till både förmildrade omständigheter och försvårande kan leda till att rätten fastställer en minimittid som kraftigt frångår utgångspunkterna i *Schedule 21*.⁹⁴

4.2.2 Discretionary life sentences

Till skillnad från *mandatory life sentence* som endast döms ut för mord samt förräderi och döms ut obligatoriskt för dessa brott innebär *discretionary life sentence* att livstids fängelse, som är maximistrafet för andra allvarliga

⁹³ Criminal Justice Act 2003, Schedule 21, Determination of minimum term in relation to mandatory life sentence, section 269.

⁹⁴ Criminal Justice Act 2003, Schedule 21.

brott såsom dråp och våldtäkt, *kan* dömas ut men rätten har ingen skyldighet att döma ut straffet precis som vid mord eller förräderi. Som namnet avslöjar innehar denna typ av livstidsstraff ett fakultativt element. Det fakultativa eller diskretionära livstidsstraffet är mer förenligt med proportionalitetsprincipen eftersom det utdömda straffet kan anpassas för att matcha gärningsmannens skuld och brottets omständigheter.⁹⁵ Nedan följer de åldersrelaterade varianterna under denna huvudtyp av livstidsstraff som är maximistraff för andra typer av brott utöver mord:

- **Imprisonment for life:** detta är maximistraffet för personer över 21 år som dömts för ett allvarligt brott som t.ex. dråp, mordförsök, våldtäkt, väpnat rån, mordbrand etc.
- **Detention for life:** detta straff utgör det högsta straffet för en person som fyllt 10 år men är under 18 år och är dömd för andra allvarliga brott förutom mord och där ett fakultativt livstidsstraff kan föras vidare när personen blir 21 år.
- **Custody for life:** detta straff kan också dömas ut när en person som fyllt 18 år men inte hunnit fylla 21 år vid tiden för brottet, döms för något annat brott än mord och där ett fakultativt livstidsstraff kan föras vidare när personen blir vuxen.

I 225 § i *Criminal Justice Act 2003* föreskrivs att discretionary life sentence eller fakultativt livstidsstraff kan dömas ut om gärningsmannen är 18 år eller äldre och domstolen anser att det finns en betydande risk för allvarlig fara för allmänheten. Om omständigheterna föreligger för livstids fängelse och domstolen anser att allvaret i brottet motiverar ett livstidsstraff så ska rätten också utdöma ett sådant straff. Precis som för det obligatoriska livstidsstraffet för mord ska domaren vid ett fakultativt livstidsstraff också ange en minimitid. När minimitiden har löpt ut så ställs brottslingen inför frigivningsnämnden, The Parole Board som beslutar huruvida gärningsmannen ska få villkorlig frigivning eller inte, s.k. *released on licens* som innebär att även om den dömde inte längre avtjänar sitt straff i fängelse är han fortfarande skyldig att följa vissa villkor under den kvarvarande tiden av straffet. Bryter den dömde mot villkoren eller begår ytterligare brott kommer han att återinföras till fängelset.⁹⁶

⁹⁵ O'Malley, T., *Sentencing Law and Practice* (2nd ed, Dublin: Thomson Round Hall, 2006) s. 114-115.

⁹⁶ PSO 4700 indeterminate sentence manual chapter 4
<http://www.justice.gov.uk/offenders/psos/pso-4700-indeterminate-sentence-manual>

4.2.3 Imprisonment for public protection (IPP)

I april 2005 ersattes straffet *Automatic life sentence* med *Imprisonment for public protection*. Det automatiska livstidsstraffet används några år till framöver för brott som begåtts innan april 2005. Straffet innebar att om det förelåg särskilda omständigheter var domstolarna tvungna att döma ut ett livstidsstraff för personer som dömts för allvarlig brottslighet en andra gång. Straffet refereras ofta som ”the two strike sentence”.⁹⁷

År 2012 avskaffades även IPP-straffet för brottslingar dömda efter den 3 december 2012. Avskaffandet är alltså inte retrospektivt. Straffet finns kvar för dem som för närvarande avtjänar straffet och för dem som dömdes före detta datum men som inte ännu fått straffet verkställt. Det tidsbestämda straffet IPP har dömts ut när brottslingen varit 18 år eller äldre, när personen dömts för ett allvarligt våldsbrott eller sexualbrott som begåtts efter den 4 april 2005 och när personen enligt domstolens uppfattning utgjort en betydande risk för allmänheten. En minimitid anges även för de personer som dömts till IPP och när denna tid har utgått kan de ansöka om att få bli frisläppta hos frigivningsnämnden. Som med andra tidsbestämda straff har fångar som tjänar ett IPP-straff inte automatiskt rätt till frigivning men skiljer sig från andra som fått livstid genom att de kan ansöka om frigivning efter tio år. Däremot kommer brottslingarna inte att släppas ut från fängelset förrän frigivningsnämnden bedömer att det är tillräckligt säkert för allmänheten. Straffet döms även ut för personer under 18 år men då kallas det för *Detention for public Protection* (DPP).

4.2.4 Whole life tariff (eller whole life order)

För de allvarligaste brotten kan en gärningsman dömas till livstids fängelse enligt dess faktiska lydelse. Det innebär att brottet är så allvarligt att personen aldrig kommer att friges. Rätten kommer i dessa fall inte att sätta en minimitid och de intagna är heller ej berättigade till en prövning av frigivningsnämnden. Även om detta straff faller in under *mandatory life sentences* är det öppet för en domare vid en rättegång som inte avser mord att avstå från att sätta en minimitid för fängelsestraffet vilket ger samma effekt som fängelse livsvarigt. I bägge fallen kan den intagne dock överklaga.

⁹⁷ PSO 4700 indeterminate sentence manual chapters 3, 7, 8, 10, 11, 12, 15.
<http://www.justice.gov.uk/offenders/psos/ps0-4700-indeterminate-sentence-manual>

Endast inrikesministern, *the Home Secretary*, kan frige en fånge som dömts till *whole life order* om särskilda skäl föreligger som till exempel hög ålder eller funktionshinder.

4.2.5 Statistik

Av de som dömts till ett otidsbestämt straff i England var 42 % IPP-fångar (5335 st.) medan 58 % var dömda till livstids fängelse (7463 st.). Två tredjedelar av IPP-fångarna hade passerat minimitidens utgång och 44 fångar sitter inne på s.k. *whole life tariff* sedan 31 december 2013. Utöver detta behandlas 8 livstidsfångar (*whole life*) på högrisksjukhus. 129 st. IPP-fångar och ytterligare 83 st. livstidsdömda släpptes ut ur fängelset med s.k. *life licence*.⁹⁸

4.3 Norge

4.3.1 Straffeloven

Den 22 maj år 1902 fastställdes den norska strafflagen *Straffeloven* och trädde i kraft den 1 januari år 1905. 1902 års Straffelov är för tillfället under revision och kommer att så småningom ersättas med 2005 års Straffelov som redan är antagen men har ännu inte trätt i kraft, med undantag för kapitel 16 om folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. 2005 års Straffelov kommer inte i sin helhet träda i kraft förrän tidigast 2014. Det är oklart exakt när ikraftträdandet kommer att ske. Tillsviare är 1902 års Straffelov tillämplig.

4.3.2 Straffpåföljden

År 1981 avskaffade Norge livstidsstraffet och införde istället en höjning av maximistraffet till fängelse i 21 år.⁹⁹ Enligt Straffeloven kan fängelse utdömas från 14 dagar till 15 år (17 §). Vid bl.a. flerfaldig brottslighet eller vid återfall i brott kan fängelsestraff upp till 20 år dömas ut och i de fall det står särskilt angivet är maximistraffet 21 år.¹⁰⁰ Detta framgår av 17 § punkt

⁹⁸ Offender Management Statistics Quarterly Bulletin July to September 2013, England and Wales, Ministry of Justice, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/276074/oms_q-q3-2013.pdf

⁹⁹ SOU 2002:26 s 102.

¹⁰⁰ SOU 2007:90 s 104.

b i Straffeloven. Ju allvarligare brott, desto vidare är straffskalan och detta är något som är typiskt för den norska strafflagen. I och med detta ges ett stort utrymme för domarna att välja vad de anser är en korrekt längd på fängelsestraffet då flertalet straffbestämmelser innefattar gärningar med olika sorters svårighetsgrad. Mord är ett exempel på detta. Däremot undantas dråp och försök till dråp i detta fall, 100 § Straffeloven.¹⁰¹

I 233 § Straffeloven behandlas *överlag dråp* eller mord och paragrafen är ett exempel på när 21 års fängelse är tillämpligt. Vid dråp döms man till minst sex års fängelse. Brottet har en ordinarie straffskala på 6-15 års fängelse vilket följaktligen innebär att gärningsmannen kan dömas till allt mellan sex år och 15 år. Om man dessutom döms för andra brott samtidigt kan 20 års fängelse utdömas.¹⁰² I paragrafens andra stycke räknas försvårande omständigheter upp som gör att den brottsliga gärningens straffvärde blir högre. Om gärningsmannen har handlat överlagt kan fängelse upp till 21 år bli aktuellt. Vid försvårande omständigheter är straffskalan istället 6-21 års fängelse.¹⁰³

4.3.3 Förvaring

Brottslingar som bedöms vara särskilt farliga kan dömas till *förvaring*. Denna möjlighet används för att värna om samhällsskyddet och utdömandet förutsätter dels att gärningsmannen har gjort sig skyldig till allvarlig våldsbrottslighet, olaga frihetsberövande, mordbrand, sexualbrott eller allvarliga brott som kränker andras liv, hälsa eller frihet, dels att det kan antas föreligga en risk för att gärningsmannen återfaller i grov brottslighet.¹⁰⁴ Bestämmelsen om förvaring återfinns i 1902 års Straffelov 39 § c och infördes som en egen straffart år 2002 och ersatte den tidigare påföljden *sikring* (säkring). Domstolen kunde besluta om sikring för gärningsmän som inte uppfyllde kravet på tillräknelighet.¹⁰⁵ Om gärningsmannen tidigare har begått ett allvarligt brott mot liv, hälsa eller frihet och i det fall risken för ytterligare återfall i sådan brottslighet kan antas föreligga så kan förvaring även utdömas för mindre allvarliga brott av samma karaktär som redogjorts för ovan.¹⁰⁶

Förvaring används när ett tidsbestämt straff inte anses vara tillräckligt för att värna om samhället. Det är emellertid oklart hur detta ska tolkas men

¹⁰¹ Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2013, s.409f.

¹⁰² Eskeland, s. 441.

¹⁰³ SOU 2007:90, s. 104.

¹⁰⁴ SOU 2007:90, s. 104.

¹⁰⁵ Eskeland s. 410.

¹⁰⁶ SOU 2007:90, s. 104.

lagstiftaren hänvisar till de villkor som tidigare gällde för sikring, en påföljd som inte var att betrakta som straff. En bedömning ska alltså göras om förövaren fortfarande kan betraktas vara farlig när det tidsbestämda straffet skulle vara avtjänat.¹⁰⁷ Vid bedömningen av faran ska särskild vikt läggas vid brottet som begåtts tillsammans med gärningsmannens sociala samt personliga förutsättningar. Rätten ska fastställa en tidsram vid utdömandet av ett förvaringsstraff som inte bör överstiga 15 år och får inte överstiga 21 år. En nedre gräns bör också fastställas som inte får överstiga 10 år.¹⁰⁸ Om det anses nödvändigt kan den beslutade maximitiden förlängas med upp till fem år i taget efter stämning av åklagare. Förvaringsstraffet kan därmed betraktas som ett tidsbestämt straff, 39 § e.¹⁰⁹ Hur många gånger en åklagare kan ansöka om förlängning är inte fastställt. En dömd gärningsman kan således i teorin sitta i förvaring livet ut och därmed kan man säga att livstidsstraffet indirekt åter på nytt är tillbaka. Den dömde kan begära prövning av förvaringen en gång per år enligt 39 § f Straffeloven och om bedömningen resulterar i att han släpps ut så löper en prövotid på ett till fem år. Förvaringen kan naturligtvis bara förlängas om förutsättningarna fortfarande är uppfyllda.¹¹⁰

2005 års Straffelov behåller till stor del de nuvarande bestämmelserna om förvaring dock med en del språkliga och redaktionella ändringar och de återfinns i 40-47 §§ i den nya lagen.¹¹¹

4.3.4 Benådning

I den norska grundlagen, *grunnloven* har Norge en lagstadgad benådningsrätt. Enligt 20 § i grunnloven kan *Kongen*, dvs. regeringen i statsrådet benåda enskilda efter en lagkraftvunnen dom. Det finns inga uppställda villkor för nåd i grunnloven men bestämmelsen bör användas restriktivt och det bör föreligga konkreta grunder för benådning. Exempel på sådana grunder är till exempel att gällande rätt utgör ett hinder för en rimlig bestraffning i det enskilda fallet, att den dömde är svårt sjuk, på grund av familjeskäl eller att den dömde har varit fängslad så länge att det är rimligt att avsluta straffet.¹¹²

¹⁰⁷ Eskeland s. 410.

¹⁰⁸ <http://www.kriminalomsorgen.no/forvaringens-tidsramme-og-innhold.241317.no.html> (2014-03-30).

¹⁰⁹ SOU 2007:90 s 104.

¹¹⁰ Eskeland, s. 415.

¹¹¹ Eskeland, s. 416.

¹¹² Eskeland, s. 522.

4.3.5 Statistik

Den senaste norska brottsstatistiken är från 2013. Detta år släpptes 6 st. förvaringsdömda ut på prøvotid, jämfört med 9 st. föregående år. 1 förvaringsdömd blev frisläppt under 2013, samma antal under 2012. Totalt var det 83 st. som satt inne på förvaring under 2013, varav 1 var kvinna. 3 personer hade dessutom beviljats nåd. De förvaringsdömda utgör 2,3 % av alla fängelsedömda i Norge.¹¹³

¹¹³ <http://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall.5037461-237902.html> (2014-05-26)

5 Riskbedömning

5.1 Sverige

Riskbedömning är förknippat med riskhantering, vilket innebär att en risk bör mötas av åtgärder i syfte att försöka minimera den. Går det egentligen att förutse farlighet? Frågan ställdes i den statliga utredningen ”*Frigivning från livstidsstraff*” och det konstaterades att riskbedömningen i praktiken inte handlar om att förutse farlighet, utan att förhindra farlighet. Preventionen bör därför stå i fokus.¹¹⁴

Risk som begrepp är svårtytt då begreppet saknar en entydig definition. Olofsson och Rashid för en diskussion om att risk ska förstås som en möjlig händelse i framtiden. Vidare ska begreppet förstås som något negativt och något som ska hanteras på så sätt att det i bästa fall inte inträffar.¹¹⁵ Idag innebär inte en riskbedömning enbart en farlighetsprediktion utan även hanterande av den eventuella risken, dvs. prevention.¹¹⁶

5.1.1 Omvandling av livstidsstraff

Prövningen av omvandling av livstidsstraff syftar till att bedöma om det föreligger skäl till att frångå livstid och omvandla straffet till ett tidsbestämt fängelsestraff.¹¹⁷ Domstolen ska vid en prövning av om omvandling ska ske särskilt beakta den tid som den dömde har avtjänat, vad som av domen framgår om de omständigheter som legat till grund för straffmätningen, om det finns risk för återfall i brott av allvarligt slag, om den dömde har åsidosatt vad som gäller för verkställigheten och om den dömde har medverkat till att främja sin anpassning i samhället. Dessa fem kriterier ligger till grund för prövningen och återfinns i 4 § 1 st. OmvL och förklaras närmare nedan med utgångspunkt i vad som sades i prop. 2005/06:35 angående hur de olika kriterierna ska tolkas:

Den tid som den dömde har avtjänat

Enligt omvandlingslagen får inte fängelsestraffets längd understiga det längsta tidsbestämda straff som kan dömas ut, dvs. fängelse i 18 år.

¹¹⁴ SOU 2002:26, s.222.

¹¹⁵ Olofsson och Rashid, *Risker i det moderna samhället – Samhällsvetenskapliga perspektiv*, s. 22.

¹¹⁶ SOU 2002:26, s. 212.

¹¹⁷ Prop. 2005/06:35, s. 38.

Minimigränsen är således 18 år. Vidare ska även reglerna om villkorlig frigivning beaktas. Ett livstidsstraff som omvandlats till ett tidsbestämt straff t.ex. 18 år innebär att den intagne kan bli villkorligt frigiven efter tolv år.

Vad som av domen framgår om de omständigheter som legat till grund för straffmätningen

Omvandlingsprövningen ska inte innebära en omprövning av förhållanden som avgjorts genom en redan lagakraftvunnen dom. Vid prövningen ska alltså inte ytterligare utredning och bevisning som rör själva gärningen och omständigheterna inhämtas. Utgångspunkten vid omvandlingsprövningen är att brottets straffvärde är livstids fängelse, vilket också domstolen som ursprungligen dömde i målet har funnit. Detta medför att domstolen vid prövningen av omvandling av livstidsstraffet inte ska göra en ny straffmätning. Istället ska rätten utgå ifrån vad som framgår av domen om de omständigheter som legat till grund för straffmätningen. Prövningen ska främst grundas på förhållanden som inträffat efter domen. Emellertid går det inte att bortse från att ett livstidsstraff kan gälla brott av olika karaktär samt svårighetsgrad och därmed ska en bedömning göras utifrån omständigheterna.¹¹⁸ Det ovan sagda är problematiskt då det kan argumenteras att det vid omvandlingsprövningen faktiskt sker en ny straffmätning. Helén Örnemark Hansen anser att eftersom Örebro tingsrätt kommer att tolka det som sagts i livstidsdomen blir det fråga om en förnyad straffmätning och tidsbestämning. Detta resulterar i att straffmätningen utförs av en ny domstol som lång tid senare grundar sin bedömning på omständigheter som framgår av den ursprungliga domen. Helén Örnemark Hansens uppfattning utgör det första ledet av 4 § OmvL på nytt en prövning av straffvärdet och det andra ledet själva straffmätningen och påföljdsbestämningen.¹¹⁹

Risk för återfall i brottslighet av allvarligt slag

Vid prövningen av omvandling ska även beaktas om det finns en påtaglig risk för att den dömde återfaller i brottslighet av allvarlig karaktär. Syftet med detta kriterium är att försöka minska risken för att den dömde begår fler brott. Regeringen anser med hänsyn till samhällsskyddet att risken för återfall särskilt bör beaktas vid en prövning. Om det står klart att det föreligger en *konkret* och *beaktansvärd* risk för återfall i allvarlig brottslighet bör en ansökan om omvandling avslås. Domstolen bör vid en

¹¹⁸ Prop. 2005/06:35, s. 38.

¹¹⁹ Örnemark Hansen i Elholm (red.) (2008), s. 201.

omvandlingsprövning inhämta utredning med utlåtande om risken för återfall och det är viktigt att det framgår av utlåtandet hur stor risken för återfall är, vilka riskfaktorer som finns och vad man kan göra för att motverka dessa. Bedömningar av återfallsrisk syftar främst till att förhindra våldsbrott, inte förutsäga dem.¹²⁰

Åsidosättande av vad som gäller för verkställigheten och om den dömda har medverkat för att främja sin anpassning i samhället

Den dömdes skötsamhet och utveckling under fängelsetiden ska beaktas vid prövningen. Skötsamheten i sig bör inte särskilt beaktas då man måste inse att ett liv i fängelse skiljer sig från ett liv i frihet. I förarbetena talar man om att skötsamhet från den dömdes sida kan vara spekulativ.¹²¹ Men däremot tar man i beaktande om den dömda åsidosatt vad som gäller för verkställigheten. Ledning kan hämtas ur uttalanden som gjordes vid införandet av 26 kap. 7 § BrB, som innehåller bestämmelser om senareläggning av villkorlig frigivning, gällande vilken misskötsamhet som kan påverka bedömningen vid omvandling. Enligt förarbetena ska senareläggning tillgripas endast i mer ”flagranta” fall t.ex. vid rymning eller berusning.¹²² Hänsyn ska även tas om den dömda avtjänar ett tidsbestämt straff då enstaka regelbrott i början av verkställigheten inte bör påverka bedömningen då den livstidsdömda varit intagen under lång tid. Den dömda bör bedömas utifrån hans eller hennes personliga förutsättningar.

Omvandlingsprövningen ska ske i två led: först ska domstolen utifrån angivna kriterier avgöra huruvida det finns förutsättningar för att omvandla livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff. Sedan ska straffets längd bestämmas.¹²³

5.1.2 Rättsmedicinalverket

Ett av de underlag som domstolen kan använda sig av vid beslutet om omvandling är en bedömning av risken för återfall utfärdad av Rättsmedicinalverket. I förordning (2006:1119) om omvandling av fängelse på livstid regleras att Rättsmedicinalverket ansvarar för genomförandet av utredningar om risk för återfall i brottslighet enligt 10 § OmvL. När rätten har inhämtat yttrande från Kriminalvården avgörs om ett utlåtande även ska inhämtas av Rättsmedicinalverket. Normalt sett kan domstolen inte besluta

¹²⁰ Prop. 2005/06:35, s. 39.

¹²¹ Prop. 2005/06:35, s. 40.

¹²² Prop. 1997/98:96, s. 191.

¹²³ Prop. 2005/06:35, s. 41.

om tidsbestämning om ett sådant riskutlåtande inte finns.¹²⁴ En sådan riskutredning är inte detsamma som en rättspsykiatrisk undersökning. Även om det visar sig att psykiatriska problem finns ska dessa endast redovisas ifall det påverkar frågan om återfall i brott. Riskbedömningar kan göras utifrån tre principer:

- **En klinisk bedömning** görs av en kliniker utifrån utbildning, erfarenhet och personlig kännedom om den intagne.
- **En aktuarisk bedömning** bygger på en statistiskt fastställd riskbedömning, med utgångspunkt i studier av empirisk data på gruppnivå.
- **En strukturerad klinisk bedömning** som är en kombination av en klinisk och aktuarisk bedömning. Bedömningen görs med hjälp av standardiserade checklistor. Psykopati är en viktig bedömningsgrund i flera checklistor. Det finns olika checklistor som behandlar olika områden såsom risk för återfall i sexuell brottslighet och partnervåld.¹²⁵

5.1.3 NJA 2011 s. 872

Mattias Flink dömdes 1995 till livstids fängelse för sju mord och tre mordförsök.¹²⁶ I juli 2010 beslutade Örebro tingsrätt att omvandla straffet till fängelse i 32 år. Domstolen konstaterade att Flinks brottslighet är synnerligen allvarlig men att han skött sig exemplariskt under verkställighetstiden och det var inte så troligt att han plötsligt skulle börja missköta sig. Vidare ansåg tingsrätten att risken för återfall i våldsbrottslighet var låg och att förutsättningarna för omvandling till ett tidsbestämt straff var uppfyllda. Därefter fann dock Hovrätten att ett tidsbestämt straff för Flink vid en eventuell omvandling borde sättas högre än vad tingsrätten bestämt med hänsyn till det högsta samlade straffvärde som brottsligheten medförde. Vidare i HD konstaterade man att det tidsbestämda straffet inte kan bestämmas inom det intervall om 18, 21 och 24 års fängelse som man gjorde i NJA 2008 s. 570 I-III. I Flinks fall var omständigheterna så synnerligen försvårande att inte ens omvandling till 24 års fängelse var rimligt.¹²⁷ HD fann slutligen att det tidsbestämda straffet skulle bli 30 års fängelse och med beaktande av principen om villkorlig frigivning efter två tredjedelar av straffet kan det innebära att Flink blir fri

¹²⁴ Rättsmedicinalverket rapport: "Omvandling av livstidsstraff första verksamhetsperioden 2006-2007.

¹²⁵ Rättsmedicinalverket rapport: "Omvandling av livstidsstraff första verksamhetsperioden 2006-2007, s.12.

¹²⁶ NJA 1995 s. 48.

¹²⁷ <http://www.dagensjuridik.se/2011/12/mattias-flinks-livstidsstraff-omvandlas-till-30-ars-fangelse> (2014-04-29)

till sommaren 2014. I domen konstaterade HD att det alltid kommer att finnas ett moment av osäkerhet vid riskbedömningen men då Flink redan hade avtjänat 17 år av sitt straff, uppnått en hög ålder och troligtvis kommer att stå under Kriminalvårdens uppsikt efter frigivningen, gjorde HD bedömningen att risken för återfall var begränsad och därmed inte ett hinder för omvandling.¹²⁸

5.2 England

Det är frigivningsnämnden som har befogenhet att styra frigivningen av livstidsfångar men frigivning kan endast ske när minimiperioden har avtjänats, såvida ej exceptionella omständigheter föreligger och frigivningsnämnden är övertygad om att det inte längre föreligger någon fara för allmänheten. Alla dessa fångar som inte längre bedöms vara en risk för allmänheten släpps ut villkorligt s.k. *on a licence* och övervakas av Kriminalvården; *the Probation Service*. Fången måste följa ett antal standardvillkor och på rekommendation av frigivningsnämnden kan den villkorliga frigivningen också innehålla ytterligare villkor specifikt för den enskilde fången t.ex. krav på icke-kränkande beteende, arbete i samhället eller villkor för att utesluta individen från vissa platser för att skydda offret eller offrets familj. Dessa villkor för frisläppta livstidsfångar gäller livet ut och de kan när som helst återkallas till fängelset för att fortsätta avtjäna sitt livstidsstraff om det anses nödvändigt för att skydda samhället. Fångar som dömts till IPP, *Imprisonment for public protection*, kan efter 10 år ansöka om att få sin "licence" återkallad (om ansökan avslås kan man ansöka om återkallelse årligen). IPP-fångar kan även de få återvända till fängelset om det anses nödvändigt.¹²⁹

5.2.1 Offender Assessment System (OASys)

Kriminalvården i England använder sig av ett särskilt system som kallas *Offender Assessment System* (OASys) för att bedöma risker och behov och det är utformat för att hjälpa utövare att fatta bra och försvarbara beslut. Det är ett nationellt system som utarbetats av kriminalvården och används i elektronisk version i alla delar av landet. Riskbedömning är en process som fortsätter genom hela verkställigheten av straffet. Systemet kan användas till

¹²⁸ NJA 2011 s. 872, p. 17, 20, 24, 25.

¹²⁹ <http://www.justice.gov.uk/offenders/types-of-offender/life> se: PSO 4700 som länk. (2014-04-20)

att på nytt bedöma brottslingar på olika punkter under deras straff och mäta hur de har förändrats. Det är därför en viktig hörnsten i arbetet med brottslingar och riskbedömning. OASys möjliggör att förstå sannolikheten för återfall i brott (värderas låg, medium eller hög), risken för skada (värderas låg, medium, hög eller mycket hög) och de faktorer som t.ex. drogmissbruk som måste åtgärdas för att bekämpa förövarens brottslighet.¹³⁰ Huvuddelen av OASys består av 12 avsnitt som är till hjälp för kriminalvårdare att förstå sannolikheten för återfall. Dessa avsnitt är:

1. **Brottsregister:** undersökning av aktuella och tidigare brott. Brottshistoriken är oftast en bra indikator på om brottslingen kan komma att begå nya brott i framtiden.
2. **Brottsanalys:** aktuella lagöverträdelser beskrivs ytterligare i brottsanalysen vilket hjälper till att identifiera risk för allvarlig skada, risk för individen samt andra risker.
3. **Bostad:** i detta avsnitt undersöker man huruvida bostad finns, kvalité på bostaden och om dess läge uppmuntrar återfall eller skapar en risk för skada.
4. **Utbildning och anställningsbarhet:** forskning visar att brottslingar i allmänhet är mindre välutbildade än andra grupper i samhället. De är mer benägna till att vara arbetslösa samt uttrycker en ovilja att arbeta. Detta avsnitt fångar upp dessa data.
5. **Ekonomisk förvaltning och intäkter:** detta avsnitt belyser om samband föreligger mellan oförmågan att klara av ekonomiska svårigheter och återfall i brott.
6. **Relationer:** detta avsnitt bedömer gärningsmannens relationer och stabiliteten i dessa och huruvida relationerna länkas ihop med hans eller hennes störande beteende. Detta avsnitt syftar också till att söka efter tecken på våld i hemmet, antingen som förövare eller offer.
7. **Livsstil:** i detta avsnitt undersöks gärningsmannens nuvarande livsstil. Ett tydligt samband finns mellan hur brottslingar tillbringar sin tid, människor de umgås med och sannolikheten för återfall i brott.
8. **Drogmissbruk:** identifiering av omfattningen och typ av drogmissbruk samt dess effekter på gärningsmannens liv. Drogmissbruk och återfall i brott kopplas genomgående ihop.
9. **Alkoholmissbruk:** i detta avsnitt undersöks om alkoholmissbruk är en viktig faktor i tidigare eller pågående brottslighet. Detta är ofta kopplat till risk för skada.
10. **Känslotillstånd:** i detta avsnitt undersöks det känslomässiga välbefinnandet hos individen och i vilken utsträckning emotionella

¹³⁰ <http://www.westmerciaprobation.org.uk/page.php?Plv=3&P1=5&P2=20&P3=10> (2014-04-20)

problem stör gärningsmannens fungerande samt huruvida dessa problem är förknippade med en risk för självskadebeteende eller skada för andra.

11. **Tänkande och beteende:** en bedömning görs av gärningsmannens förmåga att resonera. Forskning visar att brottslingar tenderar att inte tänka igenom saker och ting, planera eller överväga konsekvenserna av sitt beteende och inte ser saker ut andras perspektiv.
12. **Inställning:** detta avsnitt belyser gärningsmannens inställning till brott och övervakning.¹³¹

Avsnitten i OASys analyseras noga och man kan komma att använda fler bedömningsgrunder beroende på brottets art; sexualbrott, våldsbrott etc. för att bedöma risken för återfall.

5.2.2 Bedömning av risk för allvarlig skada

Risk för allvarlig skada, ”risk of serious harm”, kan definieras som en risk som är livshotande och/eller traumatisk, och då återhämtning, fysiskt eller psykiskt, kan förväntas vara svårt eller omöjligt.¹³² I OASys delar man in riskerna i olika nivåer:

- Låg, aktuella indikationer på risk för skada.
- Medium, det finns identifierbara indikatorer på risk för skada. Gärningsmannen har potential att orsaka skada, men det är osannolikt såvida inte omständigheterna förändras t.ex. underlåtenhet att ta medicin, förlust av boende, splittring i förhållanden, drog- eller alkoholmissbruk.
- Hög, det finns identifierbara indikationer på risk för skada. Den potentiella kriminella handlingen kan hända när som helst och konsekvenserna skulle bli allvarliga.
- Mycket hög, det finns en överhängande risk för skada. Sannolikheten för att något ska hända är större än att inget brott sker och konsekvenserna skulle bli allvarliga.¹³³

Man utgår från olika kategorier eller adressat vid bedömningen av risk för allvarlig skada t.ex. risk för skada på allmänheten, andra fångar, barn, fängelsepersonal, särskilda vuxna som gärningsmannens tidigare offer, partner och slutligen gärningsmannen själv. OASys harmoniserar med LSP (Life Sentence Plan) eftersom livstidsfångar kräver en mer detaljerad och djupgående riskanalys än vad enbart OASys ger. LSP är en straffplan som

¹³¹ OASys Guidance Document
<http://a1538.g.akamai.net/7/1538/13355/v001/homeoffice.download.akamai.com/13355/Doc/1016/10160024.pdf>

¹³² OASys Guidance Document, p. 4.2.

¹³³ OASys Guidance Document, p. 4.2.3.

görs upp för alla livstidsfångar och som är viktigt för riskhanteringsprocessen.¹³⁴

5.3 Riskbedömningen avseende förvaring i Norge

Syftet med förvaringsstraffet är att den dömda så småningom ändrar sitt beteende och kan anpassa sig till ett laglydigt liv. Straffet är utformat så att de som är dömda till förvaring ges möjlighet till utveckling och utformningen bör i största möjliga mån anpassas till varje individs enskilda behov. Det finns strikta krav på dokumentation av den dömdes aktiviteter och utveckling. Många regler för förvaring är samma som för vanliga fängelsestraff. T.ex. gäller samma regler för besök, disciplinåtgärder vid överträdelser, kontrollåtgärder etc.¹³⁵

5.3.1 Riskbedömningens innehåll vid frigivning

När det är dags för eventuell frigivning kommer det behövas göras samma utvärdering som vid tidpunkten för domen; utgör den dömda en återfallsrisk? Förutsättningen för frigivning är att någon risk inte längre föreligger. Problemet med att företa en sådan riskbedömning är att det inte bara är svårt att identifiera vem som i grunden utgör en återkommande risk utan bedömningen blir svårare när den dömda suttit i fängelse en längre tid. Domstolen måste därför avgöra om risken fortfarande existerar på grundval av den intagnes beteende, personliga och sociala funktion under fängelsetiden. Domstolen kommer här att kunna få stöd i de uttalanden som psykiatriker och psykologer och andra experter har gjort i samband med den dömdes rehabilitering i fängelset. Men det ligger även ett stort ansvar på kriminalvården. De anställda på fängelset kommer att vara de som har haft mest kontakt med de intagna och deras intryck kan vara av stor betydelse för domstolen när den ska avgöra huruvida det föreligger risk för återfall. Man bör komma ihåg att syftet med förvaringsstraffet i första hand att skydda samhället mot nya allvarliga brott som den dömda kan tänkas åstadkomma.

Den starkaste indikatorn för återfallsrisk är om gärningsmannen tidigare har begått ett eller flera allvarliga brott. Det är en faktor som särskilt ska tas hänsyn till vid riskbedömningen. Gärningsmannen har då i och med dessa

¹³⁴ OASys Guidance Document, p. 15.6 Life sentence prisoners.

¹³⁵ <http://ilafengsel.no/forvaring.html> (2014-04-06)

handlingar visat att brottet han begått inte var någon slumpmässig engångshändelse.¹³⁶ Att gärningsmannen tidigare begått ett eller flera allvarliga brott var från början enligt det tidigare lagförslaget en förutsättning för förvaring. Villkoret blev däremot avlägsnat eftersom man inte ville vara förhindrad att utdöma förvaring även för förstagångsförbrytare.¹³⁷ Gärningsmannens beteende kan vara en bra indikator vid risk för återfall. En person som dömts för allvarliga våldsbrott, och i allmänhet visar ett våldsamt beteende, har man lättare att anta att han kommer att begå våldsbrott igen. Om gärningsmannen handlat i affekt i en speciell situation och han inte har våldsamma tendenser i övrigt är det kanske naturligt att betrakta brottet som en engångshändelse. Vid en sådan bedömning måste även gärningsmannens sinnestillstånd utredas. I de fall gärningsmannen har personlighetsstörning som gränsar till otillräknelighet har man ofta en ganska klar prognos över hur risken för återfall ser ut. Det kan därför vara viktigt för riskbedömningen att få klarhet om gärningsmannen har en sådan karaktärsavvikelse. Psykopati är ett exempel på ett sådant tillstånd.¹³⁸

Andra aspekter av gärningsmannens sinnestillstånd som tecken på ånger och insikt kan också vara komponenter som är betydande när en riskbedömning görs. Även hur brottet gick till är viktigt för bedömningen, om brottet karaktäriseras av brist på impuls kontroll, grovhet, om det är överlagt, situationen i övrigt etc. I slutändan måste en samlad bedömning göras baserat på samtliga faktorer som kan vara av betydelse för riskbedömningen. I vissa fall är indikationerna starka, i andra fall måste riskbedömningen baseras på en relativt osäker grund. Oavsett kommer man att få en mer eller mindre kvalificerad gissning om handlingar som ännu inte begåtts.¹³⁹

5.3.2 Bedömningen av farlighet och risk

Farlighet och risk kan ses som två operativa definitioner för i stort sett samma koncept i samband med förvaringsstraffet då gärningsmannen har positionerat sig som ett farligt objekt. Begreppen farlighet och risk kan emellertid ha olika betydelser:

”Under senare tid har det blivit allt vanligare att diskutera i termer av risk i stället för farlighet. Risk är beroende av ett sammanhang och är föränderlig

¹³⁶ NOU 1990:5, s. 112.

¹³⁷ Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) s. 31

¹³⁸ Rosenquist och Rasmussen (2004), *Rettspsykiatri i praksis*, s. 204

¹³⁹ Rosenquist och Rasmussen (2004) s. 190.

över tid och således inte så som farlighet en egenskap (ett karaktärsdrag) som personen i fråga antingen har eller inte har.”¹⁴⁰

Begreppet risk kan ses som mer abstrakt än farlighet. Man kan kalla en handling för riskabel medan farlighet bedöms som ett beteende. Risker är preliminärt mätbara med hjälp av olika riskinstrument. Hur farlighet ska mätas är dock beroende av olika bedömningar och vad den allmänna uppfattningen om vad som anses vara farligt i en given situation är.¹⁴¹ Man har alltså inte några absolut tillförlitliga metoder för att förutsäga farlighet. När man ska göra förutsägelser om framtiden måste man räkna med en viss felmarginal.

5.3.3 Frisläppandet

När den förvaringsdömde ej längre anses utgöra en fara för samhället ges villkorlig frigivning. Då en minimiperiod har fastställts kan den dömde få villkorlig frigivning tidigast efter att denna period är avslutad. Villkorlig frigivning beslutas i regel av domstolen men om kriminalvården och åklagaren är överens kan kriminalvården fatta beslut i frågan. En prøvotid för villkorlig frigivning kan sättas upp till fem år. Den norska *straffeloven* ger möjlighet till att formulera särskilda villkor gällande den villkorliga frigivningen; villkor kan ställas upp avseende bostadsort, arbete, utbildning, förbud mot bruk av droger samt uppföljning av kriminalvården. Domstolen kan i särskilda fall föreskriva villkor angående bosättning på institution eller kommunalt boende. Detta villkor är särskilt relevant när den dömde diagnostiserats som lättare utvecklingsstörd.

Uppföljningen av förvaringsdömda under den villkorliga frigivningen utförs av ”frimsorgen” som rapporterar eventuella överträdelser till åklagarmyndigheten och till den lokala kriminalvården. Vid upprepade eller allvarliga överträdelser kan åklagarmyndigheten kräva att den dömde återinförs till fängelset.

Om det är angeläget för offret eller hans eller hennes anhöriga att veta tidpunkten för gärningsmannens villkorliga frigivning ska kriminalvården meddela dem i förväg. Meddelandet ska även innehålla de särskilda villkor som fastställts i lag eller förordning, om villkoren är direkt relaterade till offret eller anhöriga till offret.¹⁴²

¹⁴⁰ SOU 2002:26, s. 68.

¹⁴¹ Etterkontroll av reglene om forvaring, 2008, vedlegg 3, s. 22.

¹⁴² <http://ilafengsel.no/forvaring.html> (2014-04-06)

6 Debatten om livstidsstraffet

6.1 Sverige: Argument för och emot livstid

Även om debatten om livstidsstraffet inte haft något större utrymme och påtaglighet i samhällsdebatten är straffet i sig inte okontroversiellt. I slutet av 1970-talet inledde Brottsförebyggande rådets arbetsgrupp avseende kriminalpolitiken en översyn av brottsbalkens påföljdssystem. Rapporten *Nytt straffsystem – Idéer och förslag* (Brå-rapport 1977:7) blev resultatet. Denna rapport var avsedd som ett debattinlägg och stark kritik riktades mot livstidsstraffet.¹⁴³ I propositionen till omvandlingslagen konstaterades det att det för tillfället inte finns några förutsättningar att avskaffa livstidsstraffet.¹⁴⁴ Det senaste och mest relevanta inlägget i debatten avseende påföljdssystemet är justitiedepartementets promemoria *Skärpt straff för mord*. I denna skrivelse framhålls det att principiella invändningar har riktats mot livstidsstraffet.¹⁴⁵

6.1.1 Argument för livstidsstraffet

Mot bakgrund av debatten som uppstod kring Brå-rapporten från år 1977 framförde Fängelsestraffkommittén i sitt huvudbetänkande *Påföljd för brott* år 1986 att nackdelen med ett avskaffande av livstidsstraffet kan innebära en avsevärd risk för högre straffmaximum för tidsbestämda fängelsestraff. När Norge avskaffade livstidsstraffet höjdes maximistraffet till 21 år och detta var inget som Sverige ville ta efter. Vidare anförde kommittén att livstidsstraffet har ett symbolvärde som markerar att det strängaste straffet ska utdömas till de allvarligaste former av brott.¹⁴⁶

I propositionen till omvandlingslagen menade regeringen att livstidsstraffet tjänar ett syfte ur ett samhällsskyddsperspektiv då det kan finnas situationer då en livstidsdömd av olika skäl inte bör friges, trots att verkställigheten pågått under lång tid. För de fall det föreligger en återfallsrisk bör den dömda hållas frihetsberövad tills en positiv utveckling kan konstateras.¹⁴⁷ Även Sveriges internationella åtagande bör vägas in eftersom skälen för att de allvarligaste internationella brotten även enligt svensk rätt bör kunna

¹⁴³ SOU 2007:90, s. 82.

¹⁴⁴ Prop.2005/06:35 s 19 ff.

¹⁴⁵ Ds 2013:55, s. 73.

¹⁴⁶ Brå-rapport 1977:7 s 228.

¹⁴⁷ Prop. 2005/06:35 s. 19.

bestraffas med livstids fängelse är starka. Folkmord och allvarliga krigsförbrytelser är exempel på brott som genererar livstid.¹⁴⁸

I justitiedepartementets promemoria presenteras de viktigaste argumenten för livstidsstraffet. Precis som det framfördes i tidigare skrivelser menar regeringen idag att straffet fyller en viktig symbolfunktion. Det visar på ett tydligt sätt samhällets avståndstagande från de allra svåraste brotten för vilket livstid stadgas. Enligt justitiedepartementet tillgodoser livstidsstraffet principen om proportionalitet då allvarliga fall av mord bör leda till lagens strängaste straff. Vidare tillgodoser livstidsstraffet samhällsskyddet på ett lämpligare sätt än ett tidsbestämt straff eftersom det är möjligt att ta hänsyn till återfallsrisken vid en eventuell omvandling av straffet. Bedöms den intagne fortfarande utgöra en samhällsfara kommer han eller hon inte att släppas ut. En sådan möjlighet finns inte för en person som dömts till ett tidsbestämt straff.¹⁴⁹

6.1.2 Argument *mot* livstidsstraffet

I utredningen *Påföljd för brott* kom Fängelsestraffkommittén fram till att livstidsstraffet skulle behållas men framförde även kritik mot straffet. Man menade att livstidsstraffet endast utgjorde ett tomt hot då livstidsdömda enligt dåvarande nådepraxis släpptes ut efter endast sju till åtta år. Livstidsstraffets otidsbestämda karaktär ansågs av kommittén vara inhuman och kolliderade med grundläggande straffrättsliga principer om rättvisa och förutsebarhet.¹⁵⁰ Detta konstaterades lång senare även i Straffnivåutredningens delbetänkande *Straffskalan för mord*. Livstidsstraffets symbolvärde undergrävs då straffets verkliga innehåll skiljer sig från vad det utger sig för att vara eftersom livstidsstraffet i praktiken och i de flesta fall omvandlas till ett tidsbestämt fängelsestraff.¹⁵¹

I propositionen till omvandlingslagen framförde regeringen med bakgrund av kriminalvårdens kritik av livstidsstraffet att tidsobestämtheten försvårar planeringen av en meningsfull straffverkställighet. Det är svårt för den intagne att motiveras till att aktivt delta i planeringen, rehabiliteringen och utförandet av verkställigheten när frigivningsdatumet är osäkert. Kriminalvårdslagstiftningen bygger på att den intagne efter en viss tid ska frigges. Kriminalvården menade att ett system med en större förutsägbarhet skulle öka möjligheterna för den intagne att få en mer meningsfull

¹⁴⁸ Prop. 2005/06:35 s. 19.

¹⁴⁹ Ds 2013:55, s. 75.

¹⁵⁰ SOU 2007:90, s. 85.

¹⁵¹ SOU 2007:90, s. 139.

verkställighet och det skulle bli lättare att i god tid planera för olika förberedelser inför den villkorliga frigivningen.¹⁵² Ett annat problem med att omvandla livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff så lång tid efter den ursprungliga domen är att prövningen sker utifrån ett begränsat material. Rättssäkerheten ställs då på spel, menade Kriminalvården. Vidare har tillförlitligheten hos riskbedömningarna som görs vid utredningen av återfallsrisken kritiserats. Som svar på kritiken som riktats mot användandet av bedömningarna i samband med prövningen av omvandling anförde regeringen i propositionen till omvandlingslagen att metoderna har förbättrats väsentligt och att förståelsen för de problem som är förknippad med bedömningar av återfallsrisk har ökat. Riskbedömningen är förknippad med riskhantering, vilket innebär att *”en konstaterad risk bör mötas av åtgärder i syfte att i så stor utsträckning som möjligt minimera den.”*¹⁵³

I justitiedepartementets promemoria från 2013 framhålls det att livstidsstraffet tillika är inhumant för den intagne då ovissheten om vid vilken tidpunkt frigivning ska komma att ske är en stor påfrestning för den enskilde. Personer som frihetsberövats långa tider riskerar att drabbas av hopplöshetskänslor och existentiella besvär. Det psykiska välbefinnandet kan öka då den intagne har fasta rutiner med en möjlighet att överblicka vad som kommer att hända under olika delar av verkställigheten.¹⁵⁴

6.2 Fortsatt kritik mot skärpt straff för mord

I Lexnovas expertkommentar i straffrätt skriver Claes Lernestedt, professor i straffrätt vid Uppsala universitet, om straffskärpningen avseende mord som regeringen föreslagit och som i skrivande stund också har gått igenom. Lernestedt ställer sig frågan hur det kommer sig att regeringen ändrade uppfattning i frågan om livstidsstraffet så pass kort tid efter de tidigare ändringarna som gjordes år 2009. Syftet till 2009 års ändringar var att möjliggöra en mer nyanserad straffvärdesbedömning vid mord. Regeringen uttalade att fängelse på livstid bör förbehållas de allvarligaste fallen. Idag menar dock regeringen att livstidsstraff förutses dömas ut i en majoritet av fallen. Vidare skriver Lernestedt att det vid läsning av lagrådsremissen inte är lätt att finna substantiella svar. Han ser inte heller något omedelbart stöd för att tillämpningen av livstidsstraffet har blivit snävare, något som åberopats i propositionen från 2014. Även om man skulle acceptera som

¹⁵² SOU 2007:90, s.87 samt *Med sikte på framtiden*, s. 82.

¹⁵³ Prop. 2005/06:35, s. 39.

¹⁵⁴ Ds. 2013:55, s. 41.

utgångspunkt påståendet att tillämpningen är snävare idag än vad som avsågs i förarbetena i 2009 års reform, så menar Lernestedt att detta inte kan förklara varför man ändrat uppfattning från att år 2009 ha menat att livstid ska förbehållas de allvarligaste fallen och att i flertalet fall av mord bör tidsbestämt straff vara tillräckligt, till att idag anse att livstid bör utdömas i en majoritet av fallen. Vidare diskuterar Lernestedt att det saknas empiriskt stöd för påståendet att det i samhället finns en strängare hållning till allvarliga våldsbrott. Däremot finns det att tillgå nya välkända empiriska undersökningar som visar en annan bild av verkligheten än den som förarbetena förmedlar. Dessutom menar Lernestedt att ett straffsystem som ändras eller föreslås ändras med så korta intervaller riskerar att förlora i många hänseenden, t.ex. rättssäkerhet, förutsägbarhet och trovärdighet.¹⁵⁵

6.3 Idag och framöver

Justitieutskottet har tidigare uttalat att livstidsstraffet fyller en viktig funktion i samhället eftersom det är den yttersta möjligheten som man kan använda sig av för att markera mot den allvarligaste brottsligheten. I betänkande 2013/14:JuU28 *Skärpt straff för mord* vidhåller utskottet denna övertygelse. Enligt regeringens uppfattning ska fängelse på livstid, med möjlighet till omvandling till ett tidsbestämt straff, vara lagens strängaste straff.¹⁵⁶ Formuleringen i proposition 2008/09:118 gäller än idag:

*”Regeringen avser inte heller att överväga ett avskaffande av livstidsstraffet. Detta straff fyller en viktig symbolfunktion såsom det yttersta fördömande som samhället kan använda sig av och ska även framöver vara lagens strängaste straff.”*¹⁵⁷

6.4 England

Det engelska påföljdssystemet har alltid varit ett hett omdebatterat ämne och har fått ett stort medialt utrymme. Under de senaste fem åren har en ny debatt vuxit fram gällande livstidsstraffet. Det huvudsakliga argumentet som förts fram har varit att livstidsstraff utan möjlighet till villkorlig frigivning är ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Huruvida livstid ska innebära livstid enligt ordets lydelse är en fråga som är högst aktuell i England idag.

¹⁵⁵ <http://www.dagensjuridik.se/2014/04/mord-livstid-och-valtid> (2014-05-12)

¹⁵⁶ 2013/14:JuU28, s.12.

¹⁵⁷ Prop. 2008/09:118 s. 25.

Vidare diskuteras också lämpligheten av det obligatoriska livstidsstraffet för mord.

6.4.1 Kritiken mot obligatoriskt livstidsstraff för mord

Ett av de största problemen med det obligatoriska livstidsstraffet för mord är att det i praktiken inte innebär ett livsvarigt fängelsestraff. Med tanke på att gärningsmännen får en minimitid att avtjäna är det i själva verket mycket ovanligt att en gärningsman som är dömd för mord faktiskt får avtjäna ett fängelsestraff i resten av sitt liv. Kritiken som riktas mot det obligatoriska livstidsstraffet är således att straffet inte ”håller vad det lovar” och därför finns det en allmän misstro mot straffet då få människor förstår vad ett livstidsstraff egentligen innebär. Resultatet av detta är offentlig förvirring angående varför mördare med en livstidsdom släppts efter att ha avtjänat minimitiden, som t.ex. kan vara 15, 18, 20 år. Följaktligen kan det obligatoriska livstidsstraffet minska förtroendet för rättsväsendet istället för dess syfte; att upprätthålla allmänhetens förtroende.¹⁵⁸

Den brittiska lagkommissionen publicerade år 2006 ett förslag om att brottet mord bör delas upp i en första och andra grad (first and second degree) och där enbart den första graden av mord ska stipulera obligatoriskt livstidsstraff. Den andra graden av mord ska istället medföra ett fakultativt livstidsstraff. Förslaget fick stöd av akademiker, jurister och människorättsgrupper som hävdade att det enda alternativet för mord som idag existerar, dvs. obligatoriskt livstidsstraff, är för oflexibelt för att spegla det breda spektrum av omständigheter som mord kan omfatta. Den dåvarande regeringen menade däremot att det obligatoriska livstidsstraffet för mord var här för att stanna med tanke på brottets status som ”ett unikt brott av särskild moralisk och social signifikans.”¹⁵⁹

I oktober 2010 publicerade *Nuffield Foundation* forskningsresultat om den allmänna opinionen om straffpåföljder i mordfall. Författarna anförde att de i någon större utsträckning inte hade funnit tecken på överväldigande stöd från allmänheten om att automatiskt döma alla mördare till livstids fängelse, även om det fanns stöd för obligatoriskt livstidsstraff i de mest allvarligaste mordfallen. I grönboken från år 2010: *Breaking the Cycle: Effective Punishment, Rehabilitation and Sentencing of Offenders*, indikerade

¹⁵⁸ Artikel i *Criminology and Criminal Justice*, *The mandatory life sentence for murder: An argument for judicial discretion in England*.

¹⁵⁹ <http://www.nuffieldfoundation.org/news/public-survey-mandatory-life-sentence-murder> (2014-05-02).

regeringen att de skulle se om en förenkling av nuvarande lagstiftning var möjlig, men poängterade att de inte hade någon avsikt att avskaffa det obligatoriska livstidsstraffet. Dock har ingen materiell förenkling eller reform av ramverket gjorts och inte heller har det funnits några indikationer på att detta kommer att hända inom en snar framtid.¹⁶⁰

De senaste åren har kritiken mot riskbedömningarnas tillförlitlighet vid frigivningsprövningen ökat. Kritiken har främst gått ut på att riskbedömningarna har ansetts vara undermåliga.¹⁶¹ I september publicerades därför en rapport om förberedelserna inför livstidsdomdas frigivning.¹⁶² Man granskade fängelser och kriminalvårdsmyndigheter mellan september till november 2012 och fann att kvalitén på riskbedömningarna som gjordes var dålig. Många riskbedömningar som undersöktes var inaktuella eller ofullständiga. Trots detta hade man beviljat villkorlig frigivning. Utredningen som presenteras i rapporten visade dock att enbart 2,2 % av de som dömts till ett obligatoriskt livstidsstraff återföll i brott. Siffran för återfall för de som avtjänat andra typer av livstidsstraff var 4,8 %. Det är små siffror jämfört med återfallet för den totala fängelsepopulationen som var på 46,9 %.¹⁶³

6.4.2 Vinter and Others v. the United Kingdom

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har slagit fast, i målet om *Vinter m.fl. mot Storbritannien* att s.k. *whole life tariffs* bryter mot artikel 3 och 5(4) i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna (EKMR). Enligt domstolen innebär livstidsdomarna mot tre av landets mest ökända mördare som en inhuman och nedbrytande behandling. Sökandena, Vinter, Bamber och Moore avtjänar för närvarande livstids fängelse för mord. Alla tre har dömts till den hårdaste formen av livstidsstraff dvs. *whole life tariffs* som innebär att de inte kan släppas ut. Endast inrikesministern kan frige fångar som dömts till detta straff om särskilda skäl föreligger. Sökandena hävdade att straffet var inhumant och förnedrande och strider mot artikel 3 i EKMR. Europadomstolens stora kammare, The Grand Chamber biföll deras talan och fann att för en livstidsdom ska vara förenlig med EKMR måste det finnas både en möjlighet till frigivning samt en

¹⁶⁰ *Breaking the Cycle: Effective Punishment, Rehabilitation and Sentencing of Offenders*, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20120119200607/http://www.justice.gov.uk/consultations/docs/breaking-the-cycle.pdf> (2014-05-11)

¹⁶¹ <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/law-and-order/10302211/Murderers-and-other-lifers-on-day-release-without-adequate-risk-assessment-watchdogs-warn.html> (2014-05-21)

¹⁶² Rapport: *A joint inspection of life sentenced prisoners* by HMI Probation and HMI prisons, september 2013.

¹⁶³ Rapport: *A joint inspection of life sentenced prisoners*, s. 11.

möjlighet till översyn. Domstolen menade vidare att brittisk lag angående befogenheten att frige en whole life-fånge är oklar. I och med detta samt avsaknaden av en särskild översynsmekanism för denna typ av livstidsstraff är Europadomstolen inte övertygad om att de sökandes livstidsstraff är förenliga med artikel 3.¹⁶⁴

The Grand Chamber anförde att beslut som rör straffpåföljder, översyn och regler om frigivning är utanför domstolens område, förutsatt att medlemsstaternas system inte strider mot rättigheter i Europakonventionen. Det är heller inte domstolens uppgift att avgöra lämplig strafflängd. Europadomstolen måste vidare acceptera att stater måste ha rätt att införa livsvariga fängelsestraff för de som begått de mest allvarligaste brotten. Gällande livstidsstraff ska artikel 3 i EKMR tolkas så att straffet ska reduceras om det inte längre finns skäl för ett livsvarigt fängelsestraff. Det bör enligt domstolen ske en översyn av straffet efter en viss tidsperiod. Däremot kommenterade inte domstolen när denna översyn bör ske eftersom det är upp till medlemsstaten själv. Istället presenterade domstolen bevis för att 25 år är en acceptabel tid för översyn av en dom.¹⁶⁵ Då Englands nuvarande lagstiftning gällande livsvarigt fängelsestraff inte innehåller en översynsmekanism strider whole life tariff-straffet mot artikel 3 i EKMR.

Sökandenas seger i The Grand Chamber innebär inte att en möjlighet om frigivning kommer ske inom den närmsta tiden. Det brittiska parlamentet måste ändra lagstiftningen för whole life-straffet så att en översyn omfattas av systemet i syfte att säkerställa att framtida livstidsstraff är förenliga med Europakonventionen.¹⁶⁶

6.4.3 What's next?

Den brittiska regeringen ser nu över en plan efter att Europadomstolen i fallet *Vinter m.fl. mot Storbritannien* slagit fast att ett livsvarigt fängelsestraff utan möjlighet till översyn strider mot de mänskliga rättigheterna. Storbritanniens premiärminister David Cameron har efter domen uttalat:

"Life should mean life and whatever the European Court has said we must put in place arrangements to make sure that can continue."

¹⁶⁴ Vinter and others v. United Kingdom.

¹⁶⁵ Punkterna 119-121 i Vinter and others v. United Kingdom.

¹⁶⁶ Vinter and others v. United Kingdom.

Regeringen överväger nu att, likt påföljderna i USA, införa hundraårigt fängelsestraff för mord. Camerons konservativa parti vill att Storbritanniens högsta domstol ska ha sista ordet i fall som rör mänskliga rättigheter, snarare än Europadomstolen. Alternativet om ett fängelsestraff på 100 år skulle potentiellt innebära att brottslingar skulle kunna få sina straff granskade och reducerade. Juliet Lyon, ledare för *The Prison Reform Trust* menar att regeringen försöker kringgå EKMR och förslaget riskerar ytterligare inflation i utdömandet av livstidsstraff.¹⁶⁷

6.5 Norge: kritik mot förvaringsinstitutet

Det norska förvaringsstraffet har blivit starkt kritiserat i både doktrin och media. Kritiken har främst gått ut på att påföljden inte är rättssäker då begreppet *farlig* inte är definierat. Ståle Eskeland som är professor i straffrätt vid universitetet i Oslo menar att villkoret om farlighet kan motivera ett långvarigt frihetsberövande och problemet är att det inte finns tillräckligt bra kriterier för att kunna förutsäga farlighet långt in i framtiden. Detta gäller särskilt om det är tillräckligt, enligt definitionen i 39 § c nr. 1 Straffeloven, att gärningsmannen har begått ett allvarligt brott. Möjligheten att förutsäga farlighet blir bättre när det finns ett krav på att gärningsmannen tidigare har begått ett eller flera allvarliga brott, som till exempel i 39 § c nr. 2. Dock är siandet om farligheten en gissning då bedömningen måste utgå ifrån den dömdes framtida agerande.¹⁶⁸

Randi Rosenqvist och Kirsten Rasmussen, båda rutinerade yrkesmän när det gäller straffrättsliga riskbedömningar, skriver att förvaring kan utdömas på livstid, om än i etapper om fem år i taget efter att det första förvaringsstraffet har avtjänats. Därför är det mycket problematiskt att det inte är möjligt att med någon större säkerhet fastslå om huvudvillkoret, dvs. *återkommande risk*, är uppfyllt. Livstidsstraffet kan alltså sägas enligt Rosenqvist och Rasmussen ha återinförts, om än indirekt.¹⁶⁹

Det tidsbestämda elementet i förvaringsstraffet har kritiserats för att frambringa en stor psykologisk börda för den dömda. *Straffelovrådet*, motsvarande svenska Lagrådet, höll inte med om kritiken när den framfördes i början på 1970-talet och förklarade i NOU 1974:17 att det faktum att förvaringsstraffet skulle utgöra en stor psykologisk börda är någonting som inte kunde sägas vara någon generell företeelse. Om

¹⁶⁷ <http://www.bbc.com/news/uk-25574176> (2014-05-12)

¹⁶⁸ Ståle Eskeland (2013), s. 415.

¹⁶⁹ Rosenqvist och Rasmussen, s. 190.

alternativet till förvaring skulle vara ett mycket långt tidsbestämt fängelsestraff, kan det inte hävdas att det tidsbestämda elementet medför en särskild börda för den dömda. I själva verket kan ett förvaringsstraff ge den dömda hopp om att frihetsberövandet inte nödvändigtvis kommer att bli alltför långvarigt, menade Straffelovrådet. Nils Christie var en utav medlemmarna i Straffelovrådet och han gav en sk. *særuttalelse* i NOU 1974:17 där han kritiserade förvaringsinstitutet. Christie delade inte Straffelovrådets syn på att det tidsbestämda elementet skulle kunna ge den dömda hopp om ett icke allt för långvarigt straff och menade att det knappast skulle stämma i de fall gärningsmannen begått mindre allvarliga handlingar.¹⁷⁰ För denna grupp av kriminella används förvaringsstraffet som en säkerhet för att förhindra dem från att begå nya allvarliga brott. Att denna grupp av brottslingar uppfattar den tidsbestämda förvaringen som en stor psykologisk börda kan inte betvivlas, menade Christie.¹⁷¹

Christie ansåg även att förvaringsinstitutet för med sig allt för höga kostnader; för det första leder systemet till att samhället satsar mycket resurser på ett begränsat problemområde och en liten grupp brottslingar. Straffet är ett alternativ till vanliga tidsbestämda straff och detta alternativ går på många sätt tvärs över det reguljära straffrättsliga systemet. Förvaring kräver ett helt nytt separat system för att kunna fungera. Arbetet med ett sådant system skulle kunna leda till att samhällets uppmärksamhet riktas bort från problem som i realiteten är mer betydande för samhället. För det andra innebär införandet av förvaringsstraffet att det straffrättsliga systemet blir mer komplicerat. Enkelhet i systemet innebär att de grundläggande värden som förespråkas tillvaratas på bästa möjliga sätt. Med enkelhet i detta avseende innebär att alla brottsligt ansvariga personer döms efter samma gängse regler. För det tredje blir förvaringsdömda personer stämplade som ”särskilt farliga” vilket kommer leda till att de för all framtid kommer att bli socialt stigmatiserade trots att de har rehabiliterats och det inte längre finns någon risk för återfall. Christie drar även slutsatsen att man inte har tillräcklig grund att stå på för att förutsäga framtida farlighet och därför bör man ej använda påföljder som är baserade på sådana förutsägelser.¹⁷²

Frågan om träffsäkerheten i farlighetsbedömningen har också diskuterats av Thomas Mathiesen som skriver att när man dömer någon på grundval av vad de kan göra i framtiden kan man heller inte undvika att också fånga in ett stort antal som förmodligen inte kommer att begå brott i framtiden.¹⁷³

¹⁷⁰ Straffegjennomføringsloven (strgjl.) nr. 21 av 18 mai 2001 § 42.

¹⁷¹ NOU 1974:17, s.126ff.

¹⁷² NOU 1974:17, s. 126ff.

¹⁷³ Mathiesen (2007), *Kan fengsel forsvars?* s. 126-146.

Mathiesen påpekar dessutom att det in grunden är problematiskt att döma någon för handlingar som kan eller kommer att begås i framtiden med hänsyn till rättssäkerheten.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Mathiesen (2007), s. 129.

7 Analys

7.1 Behov av förändring?

Även om en ny förändring som innebär att livstidsstraffet utvidgas snart träder i kraft, finns det fortfarande behov av att diskutera livstidsstraffets utformning eller dess lämplighet. Påföljdssystemet är ett område inom kriminalpolitiken som ständigt är föremål för lagändringar och debatt. Trots att regeringen har tagit ställning till livstidsstraffets vara eller icke vara uttrycks alltså åsikter om behovet av straffet, vare sig det handlar om ett behov av skärpning eller ett ställningstagande om ett behov av alternativ till det. Regeringens förslag om skärpt straff för mord mottogs med varierande entusiasm.

För att svara på frågan om det finns behov av förändring vad gäller livstidsstraffet i Sverige och vad förändringen i så fall skulle bestå av, kommer i detta kapitel en analys göras av livstidsstraffets relevans idag. En granskning av det förslag som föranledde lagändringen som träder i kraft 1 juli 2014 kommer inledningsvis att göras. Vidare ställs för- och motargument mot varandra. Därefter följer en analys av riskbedömningen som görs vid frigivning och omvandling samt ett efterföljande avsnitt om alternativ till livstidsstraffet. Avslutningsvis följer en redogörelse av mina egna slutsatser.

7.1.1 Livstid blir normalstraffet för mord

Den 29 april 2014 biföll riksdagen i och med Justitieutskottets betänkande *Skärpt straff för mord* och straffet för mord skärps till fängelse på livstid i de fall det föreligger försvårande omständigheter. Lagändringen börjar gälla den 1 juli 2014. Försvårande omständigheter vid mord leder idag till ett längre tidsbestämt fängelsestraff. Syftet med straffskärpningen som inom kort träder i kraft är att livstidsstraffet ska kunna användas i större utsträckning än tidigare och utgöra normalpåföljden för mord.

Straffskalan för mord fick sin nuvarande lydelse genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2009. Lagändringen innebar en skärpning av straffvärdet genom att skalan för det tidsbestämda straffet utvidgats till fängelse från tio år upp till arton år. Ändringen syftade till att skapa en mer

nyanserad straffmätning för mord samt en höjd straffnivå för de fall som inte leder till livstids fängelse. Men trots straffskärpningarna som gjordes år 2009 och 2010 har livstidsstraffet använts i mindre utsträckning än tidigare. Regeringen anser i och med det nyss anförda att syftet med ändringarna inte kommit till uttryck i praxis. Detta är den huvudsakliga bakgrunden till regeringens senaste förslag som också röstades igenom av riksdagen i slutet av april. Resultatet av denna lagändring innebär att livstids fängelse ska utdömas i majoriteten av mordfallen som hittills legat på den övre delen av straffskalan, dvs. morddomar som för närvarande leder till ett straff på 15 år eller mer. Enligt Åklagarmyndighetens rättsPM från 2011 erhöll ca 52 % av de som dömts för mord ett straff på 15-18 år. Mot bakgrund av detta kan det antas att ungefär hälften av alla morddomar framöver kommer att leda till fängelse på livstid och resten av domarna kommer följaktligen placeras inom den tidsbestämda skalan.

Flera problematiska aspekter med livstidsstraffet aktualiseras till följd av den kommande ändringen. Eftersom majoriteten av morddomar som idag ligger på den övre delen av straffskalan ska leda till ett livstidsstraff kan resultatet bli en återgång till tiden före 2009 års reform i de fall mord med olika svårighetsgrader leder till ett och samma straff, dvs. livstids fängelse. Effekten av detta kommer bli att för olika gärningar utdöms samma hårda straff när det istället bör vara så att det för olika gärningar döms ut samma låga straff, 10 år, bedömt utifrån brottens skiftande klandervärdhet. Normalstraffet för mord, utan vare sig försvårande som förmildrande omständigheter, är idag 14 års fängelse. Lagändringen som kommer att träda i kraft innebär således att normalstraffet vid mord kommer att i skärpande riktning att förskjutas uppåt till den övre delen av den tidsbestämda straffskalan. En utvidgad tillämpning av livstidsstraffet begränsar möjligheten att nyansera samt differentiera straffmätningen. Resultatet blir att proportionalitetsprincipen åsidosätts. Vidare åsidosätts också ekvivalensen då tolkningsutrymme skapas och risken för att olika grova fall av mord kommer att bestraffas likadant är överhängande. Detta gör det svårare för domstolarna att använda sig av hela straffskalans vidd. Möjligheten till differentiering av straffen var ju en viktig anledning till de förändringar som gjordes år 2009. Proportionaliteten i systemet upprätthålls någorlunda bra idag. Genom att fastställa en brottstyps straffvärde anger lagstiftaren hur klandervärd denna är i relation till andra kriminaliserade gärningar. Då majoriteten av mordfall framöver kommer leda till livstids fängelse, kommer däremot förhållandet mellan de brottsliga gärningarnas klandervärde och livstidsstraffet att påverkas. De allvarligaste fallen av mord riskerar att likställas med de mindre allvarliga och vice versa.

Flera remissinstanser har påpekat att regeringens ställningstagande om behovet av skärpning är politiskt, andra påpekar dessutom att det inte finns något behov av förändring just nu. Det är anmärkningsvärt att ett resonemang förs om en höjning av straffnivån när antalet fall av dödligt våld enligt Brå minskar i Sverige. Det finns heller inget som visar på att en skärpning skulle ha en direkt brottsförebyggande eller avskräckande effekt. Argumentet att återfall i brott minskar genom en längre tids fängelsestraff för mord kan vidare också ifrågasättas. Regeringen har i huvudsak ett argument; rätten till liv är den mest grundläggande av alla rättigheter samt att livstidsstraffet i flera avseenden markerar samhällets avståndstagande från brottet. Frågan är om det har skett någon större förändring i synen på allvarliga våldsbrott sedan straffet för mord skärptes år 2009? Det har inte åberopats något empiriskt stöd för att en sådan förändring i synen på allvarliga våldsbrott skulle finnas i samhället. Måste antagandet om en strängare syn på allvarliga våldsbrott nödvändigtvis också leda till ett ökat antal livstidsdomar? Mord skiljer sig rent principiellt från övriga våldsbrott just genom att det är det allvarligaste brottet som kan begås. Uppfattningen om att mordets klandervärdighet skulle ha förändrats de senaste decennierna är inte så troligt då mord alltid har varit det mest förkastliga brottet. När dödsstraffet avskaffades år 1921 var anledningen inte att allmänhetens syn hade förändrats i mildare riktning.

Att livstidsstraffet först senare omvandlas till ett tidsbestämt straff innebär att domstolarna inte kan fastställa brottets exakta straffvärde. Dessutom går det inte att utesluta att beslutet om omvandling kan påverkas av värderingar som kanske inte ens gällde vid tiden för den ursprungliga domen. Vidare ska omvandlingsbeslutet omfatta hänsyn som inte direkt har med straffvärdet att göra, t.ex. hur den intagne har skött sig under verkställigheten.

Det är därutöver även märkligt att en ny förändring sker så pass kort tid efter de tidigare ändringarna som gjordes så sent som år 2009 och 2010. Regeringen uttalade inför 2009 års reform att fängelse på livstid bör förbehållas de allvarligaste fallen. Man kan fråga sig hur det kommer sig att man nu bara ett par år senare menar att livstidsstraffet ska dömas ut i majoriteten av fall som hamnar på den övre delen av skalan för det tidsbestämda straffet. Advokatsamfundet kritiserade regeringens plötsliga förslag och menade att det uppdrag som getts till Brå avseende en utvärdering av straffskärpningsreformen inte hade genomförts. Remissyttrandet var från oktober 2013 och Brå har sedan mars 2014 publicerat en studie som undersöker vilket genomslag straffmättningsreformen 2010 har fått. Det visar sig att reformen i många delar fått den av lagstiftaren avsedda effekten; straffen för de allvarligaste våldsbrotten har skärpts och att den väntade effekten av ändringen i

straffskalan för mord år 2009 är att färre livstidsstraff ersätts med längre tidsbestämda straff. Men mer än så nämns inte livstidsstraffet. Det går därför inte att undgå tanken på att den skyndsamma förändringen kan ha att göra med att det är valår. Hårdare straff är en valslogan som ständigt återkommer som svar på frågan om hur vi ska minska brottsligheten.

7.1.2 Livstidsstraffets relevans idag: för- och motargument

Livstidsstraffet intar en unik position i det svenska påföljdssystemet eftersom det utgör det enda tidsbestämda straffet idag. Livstids fängelse ska fylla en symbolfunktion som markerar att det strängaste straffet ska tilldömas för det allvarligaste brottet. Men då straffet i praktiken skiljer sig från vad det utger sig för att vara kan man fråga sig om symbolfunktionen gått förlorad. I synnerhet då straffet kommer att dömas ut i större omfattning framöver. I och med möjligheten till omvandling är fängelse på livstid endast en påföljd på obestämd tid i formell mening. Vid omvandlingen bestäms straffets verkliga längd – något som sker lång tid efter den ursprungliga domen. Det är därför nästintill omöjligt att se konsekvenserna med ett utdömt livstidsstraff. I NJA 2008:579 I-III yttrade HD att domstolen vid omvandlingsärenden bör skapa en helhetsbild av den dömdes situation. Detta kan resultera i att den intagnes upprepade företeelser eller sociala beteenden i övrigt under verkställighetstiden riskerar att få oproportionella följder.

Vid prövningen som görs vid omvandlingen får inga nya omständigheter tas med i beaktningen. Straffmätningen som görs ska endast baseras på omständigheterna från den ursprungliga domen. Det blir problematiskt att enbart ta hänsyn till de omständigheter som förelåg vid brottet utan att på nytt göra en straffmätning. Helén Örnemark Hansen har en poäng i sin kritik att rättssäkerheten minskar när ett redan utmätt straff ska straffmätas en gång till.

Argumentet att livstidsstraffet krävs för att visa samhällets avståndstagande från de allra grövsta brotten motsägs av det faktum att straffet idag i praktiken inte innebär en livsvarig fängelsedom. Straffet fungerar således precis som om det hade varit tidsbestämt från början. Ett annat argument som tas upp som stöd för ett bibehållande av livstidsstraffet är att det leder till ett ökat samhällsskydd. Med tanke på risken för återfall kan den intagne hållas frihetsberövad tills en förändring i rätt riktning kan påvisas. Med bättre tillgång till behandling för de dömda och goda stödinsatser både före och efter frigivning kan samhällsskyddet upprätthållas ändå.

Riskbedömningarna som görs i syfte av att utröna huruvida en viss person riskerar att återfalla i brott är ofta osäkra. Samhällsskyddsaspekten används här för att frihetsberöva en individ för ett brott som denne genom en bedömning av framtiden förutses att begå. Det innebär således att gärningsmannen inte enbart kommer att avtjäna en tid som motsvarar brottets straffvärde utan även ett straffvärde för ett eventuellt kommande brott. Detta medför ett avsteg från de grundläggande principerna om proportionalitet, ekvivalens och förutsägbarhet som ska genomsyra det svenska rättssystemet. Ur den dömdes perspektiv kan det vara oerhört påfrestande att inte veta vilken tidpunkt frigivning kommer att ske. Vidare för Kriminalvården är det svårt när frigivningsdatum saknas eftersom det inte är helt enkelt att planera den dömdes återanpassning till samhället.

7.2 Riskbedömning

Vid omvandlingsprövningen ska risken för återfall i allvarlig brottslighet beaktas. Om det finns en påtaglig risk för återfall bör en ansökan om omvandling avslås. Återfallsrisken utgör alltså ett absolut hinder för omvandling. De övriga kriterierna som ställs upp i 4 § OmvL är av betydelse för när beviljandet av en omvandling ska ske. HD yttrar i NJA 2008 s. 579 I-III att kriteriet om återfallsrisk intar en särställning. Inför prövningen om omvandling inhämtar rätten en utredning av Rättsmedicinalverket om den dömdes återfallsrisk. Kritiken som riktats mot omvandlingsförfarandet har främst handlat om riskbedömningarnas tillförlitlighet. Det är samhällsskyddsaspekten som ligger till grund för kriteriet om återfall, vilket innebär att riskbedömningen främst syftar till att förhindra våldsbrott, inte förutsäga dem. Det är svårt att reda ut skillnaden mellan att förutsäga våldsbrott och att förhindra brott. Det har däremot i förarbetena (SOU 2002:26) förklarats att skillnaden mellan begreppen är att den föregående definitionen är sannolikhetsorienterad och den senare är process- och preventionsorienterad. Enligt mig är det svårt att inte tala om sannolikhet då man vid riskbedömningar identifierar och utforskar olika typer av risker, samt sannolikheten för att de ska inträffa. Det är däremot ingenting som säger att en riskbedömning samtidigt kan vara preventionsorienterad.

Samhällsskyddsperspektivet innebär att samhället ska skyddas från att den livstidsdömde begår ytterligare brott. Det innebär således att den dömdes intresse av att bli frigiven åsidosätts till förmån för behovet av att skydda framtida brottsoffer och samhället i övrigt genom att neka den dömdes frigivning. Samhällsskyddsaspekten vid omvandlingsprövningen kan i detta

hänseende kritiseras eftersom man håller någon inspärrad på grund av en bedömd risk för återfall. Resultatet blir att samhället genom straffsystemet inte enbart reagerar på begångna brott, utan även på brott som *kan* komma att begås i framtiden. Eftersom man inte kan förlänga tidsbestämda fängelsestraff på grund av brottspreventiva skäl, borde man inte heller beakta risken för återfall vid prövningen av frigivning av livstidsdömda. Det kommer dessutom alltid finnas en risk för felbedömningar vad gäller återfallsrisken, personer som faktiskt inte skulle ha återfallit i allvarlig brottslighet om de hade frigivits kan komma att hållas fortsatt fängslade.

Riskbedömningarnas tillförlitlighet är något som inte enbart diskuteras i Sverige. I Norge utgör återfallsrisken, liksom i Sverige, ett absolut hinder för frigivning. Riskbedömningarna går i stort till på samma sätt som i Sverige. Syftet med förvaringsstraffet är i första hand att skydda samhället mot nya allvarliga brott som den dömda kan tänkas åstadkomma. Från början, enligt det tidigare lagförslaget, var förutsättningen för förvaring att gärningsmannen tidigare hade begått ett eller flera allvarliga brott. Det sågs som en indikator på att brottet som begåtts inte var någon slumpmässig engångsföreteelse. Detta tidigare huvudvillkor avlägsnades eftersom man ville inkludera förvaringsstraffet för förstagångsförbrytare också. Rosenqvist och Rasmussen hävdar att det inte med någon större säkerhet går att fastslå om huvudvillkoret, dvs. *återkommande risk*, är uppfyllt eftersom risker är preliminärt mätbara. Begreppet farlighet förefaller vara något som diskuteras i större utsträckning i norsk doktrin jämfört med i Sverige. Den främsta kritiken mot förvaringsstraffet har gått ut på att begreppet farlighet inte är definierat och att det saknas tillräckligt bra kriterier för att kunna förutsäga farlighet. Men huruvida riskbedömningarna är mer eller mindre tillförlitliga anser Thomas Mathiesen att det i grunden är problematiskt att döma någon för handlingar som *kan* eller *kommer* att begås i framtiden med hänsyn till rättssäkerheten. Kritiken är således densamma i detta avseende gällande förvaringsstraffet i Norge som för omvandlingsprövningen i Sverige.

I England används Offender Assessment System för att bedöma både risker och behov. Systemet är utformat för att hjälpa utövare att fatta korrekta beslut vid prövningen huruvida en livstidsdömd ska få släppas ut villkorligt, s.k. *on a licens*. Systemet underlättar inte enbart för kriminalvården utan även för den dömda då systemet ska hjälpa till att identifiera vilka behov som bör tillgodoses för varje enskild intagen. Det kan t.ex. handla om att ta itu med alkohol- och drogmissbruk. Riskbedömningen ska vara kontinuerlig genom hela verkställighetstiden. Huvudkriteriet som man främst ska ta hänsyn till vid riskbedömningen är risk för allvarlig skada, *risk of serious harm*, och definieras som en risk som är livshotande och/eller traumatisk,

och då återhämtning, fysiskt eller psykiskt, kan förväntas vara svår eller omöjligt. Precis som i Sverige och Norge är det således samhällsskyddsaspekten som ligger till grund för kriteriet risk för allvarlig skada. Men trots det väl utformade och detaljerade riskbedömningsverktyg som finns till hands har kritik riktats mot riskbedömningarnas kvalitet. I rapporten *"A joint inspection of life sentenced prisoners"* redovisas resultaten från en utredning om förberedelserna inför livstidsdömdas frigivning. Utredarna konstaterar att en stor del av de undersökta riskbedömningarna var undermåliga och trots detta hade livstidsdömda beviljats villkorlig frigivning. Det är anmärkningsvärt att en kriminalpolitik där proportionalitet och rättssäkerhet står i centrum och en strävan efter att förebygga samt att eliminera risker försummas på detta sätt. Trots att väldigt få av de som dömts till ett obligatoriskt livstidsstraff återfaller i brott bör man ej kompromissa med rättssäkerheten då godtyckliga riskbedömningar likväl kan ha den omvända effekten; dömda som inte längre utgör en fara riskerar att nekas frigivning.

Det står klart att riskbedömningarnas syfte är att stärka rättssäkerheten. Det är bland annat anledningen till varför Omvandlingslagen instiftades i Sverige. Även om man inte kan utesluta risken för felbedömningar kan riskbedömningarna trots allt tillmätas en viss grad av tillförlitlighet. Ett alternativ för att öka tillförlitligheten skulle kunna vara att tillmäta de andra kriterierna, vid sidan av återfallsriskkriteriet, större betydelse och påbörja utförandet av riskutredningar så tidigt som möjligt under verkställigheten. Vidare är det ändamålsenligt och rimligt vid ett bibehållande av tidsbestämda straff att en dömd ges en rätt till kontinuerlig omprövning av frihetsberövandet. Det kan noteras att Europadomstolen, avseende livstidsstraff konstaterat i bl.a. fallet *Vinter m.fl. mot Storbritannien* att det bör ske en översyn av straffet efter en viss tidsperiod – något som t.ex. inte sker för livstidsfångar som dömts till en s.k. *whole life order* i England. I Norge innebär förvaringsstraffet en möjlighet att förlänga förvaringen med fem år i taget. Det innebär att en prövning av farligheten samt risken för återfall sker kontinuerligt. Teoretiskt sett är detta alternativ mest rättssäkert med bakgrund av Europadomstolens uttalande om den dömdes rätt att med skäligena mellanrum få en prövning om det föreligger förutsättningar för frigivning.

7.3 Alternativ till livstidsstraffet – en komparativ analys

Förvaring enligt norsk rätt kan i praktiken fungera som ett livstidsstraff. En tidsram, som inte bör överstiga 15 år och inte får överstiga 21 år, fastställs för verkställigheten. Den beslutade maximitiden kan förlängas med fem år i taget. Förvaringsstraffet är formellt ett tidsbestämt straff, men då möjligheten till förlängning finns är straffet samtidigt av en tidsobestämd karaktär.

Vad det gäller den preventiva aspekten av livstidsstraffet hävdar den svenska regeringen att straffet behövs för att visa samhällets avståndstagande från de allvarligaste brotten. I den norska propositionen som gällde avskaffandet av livstidsstraffet framhöll justitiedepartementet att samma avskräckande effekt kan uppnås med ett tidsbestämt straff eftersom livstidsstraffet ändå inte innebär ett livsvarigt fängelsestraff. Längre strafftider är kontraproduktivt vid rehabiliteringen av de intagna. Trots att förvaring skiljer sig rent formellt från livstid finns en likhet – det tidsobestämda elementet. Däremot tillgodoses samhällsskyddet bättre eftersom straffet kan förlängas fem år i taget. Det blir således en kombination mellan det tidsbestämda straffet och livstidsstraffet. Den intagne har i större utsträckning någonting att se framemot och detta kan bidra till en motivation om förbättring och återanpassning till samhället.

Däremot har även förvaringsstraffet verkställighets- och rättssäkerhetsproblem. Det största problemet med förvaringsinstitutet har varit träffsäkerheten i farlighetsbedömningen, precis samma svårighet som Sverige har med omvandlingsförfarandet. Det är i grunden problematiskt att döma någon på grundval av vad de kan göra i framtiden. Det finns en risk att man fångar in ett antal som förmodligen inte kommer att begå nya brott i framtiden. Däremot, p.g.a. möjligheten att förlänga straffet fem år i taget ger förvaringsstraffet den dömda hopp om att frihetsberövandet inte nödvändigtvis kommer att bli alltför långvarigt, till skillnad från de som är dömda till livstids fängelse. Det kan även tilläggas att någon ökning av antalet mord eller dråp i någon större utsträckning inte har påvisats i Norge som en följd av avskaffandet av livstidsstraffet.

För mord är det i engelsk rätt obligatoriskt att döma till fängelse på livstid, ”mandatory life sentence”. När det gäller dråp har rätten möjligheten att välja att döma ut ett livstidsstraff eller döma till ett tidsbestämt straff. Detta faller under den andra kategorin av livstidsstraff s.k. ”discretionary life

sentence”, eller fakultativt livstidsstraff, på svenska. För den som döms till livstids fängelse i England fastställs en obligatorisk verkställighetstid, en minimitid, som måste avtjänas innan den intagne kan bli föremål för villkorlig frigivning. När minimitiden har avtjänats är det den dömdes farlighet för samhället samt brottets art som avgör huruvida han eller hon blir villkorligt frigiven. Den som blir villkorligt frigiven från ett livstidsstraff kommer att stå under en prøvotid för resten av sitt liv. Den villkorliga frigivningen kan återkallas om den dömda missköter sig. Det innebär att den dömda får återgå till fängelset och fortsätta att avtjäna sitt livstidsstraff.

Det engelska påföljdssystemet har främst kritiserats för den hårdaste formen av livstidsstraff som döms ut i de allvarligaste fallen av mord. Straffet innebär att brottet som begåtts är så grovt att den dömda aldrig kommer att frigges. Ingen minimitid sätts och de intagna är heller ej berättigade till en prövning av frigivningsnämnden. Straffet har nyligen starkt kritiserats av Europadomstolen som fastslår att ett sådant straff utan möjlighet till översyn strider mot artikel 3 EKMR. Vidare har premiärminister David Cameron uttalat att ”life should mean life” och det talas nu om ett förslag om att införa fängelsestraff på 100 år. Förslaget innebär ett ställningstagande om att skärpa straffet för mord till det yttersta. Detta kan leda till ytterligare inflation i utdömandet av livstidsstraff. Sveriges kommande utvidgning av livstidsstraffet verkar obetydligt i förhållande till Camerons förslag. Däremot kan det vara av betydelse att titta på problematiken med det obligatoriska livstidsstraffet för mord som England har då Sverige har tagit ett steg i den riktningen, även om livstidsstraffet framöver enbart kommer att vara normalpåföljden för mord vid *försvårade* omständigheter. Kritiken mot det obligatoriska livstidsstraffet för mord består av att det i praktiken inte innebär ett livsvarigt livstidsstraff. Resultatet av att straffet inte håller vad det lovar är att det uppstår en allmän misstro mot straffet då samhället inte förstår vad det innebär. Det är alltså samma kritik som föranleder den svenska regeringen att utvidga livstidsstraffet ytterligare. Kan kritiken som framförs i England mot det obligatoriska livstidsstraffet vara en fingervisning om framtiden i Sverige?

8 Slutsatser

Proportionalitetsprincipen innebär att straffen ska motsvara brottets svårighet. Principen är en viktig grundpelare i den rättvisa straffrätten. Livstidsstraffet har ett starkt symbolvärde och bör förbehållas de allra grövsta fallen. Genom att inte iaktta det faktum att enskilda brott är skevt fördelade, t.ex. är mord av en person vanligare än ett dubbelmord och dubbelmord är i sin tur vanligare än massmord, likställs mindre grova brott med de allra grövsta. En straffskala ska användas i sin helhet genom att en proportionell spridning av gärningarna ska ske.

Livstidsstraffets verkliga innehåll skiljer sig från vad det utger sig för att vara. Omvandling sker inte förrän lång tid efter den ursprungliga domen och det gör att underlaget för riskbedömningarna framstår som osäkert. Principerna för omvandling kan dessutom ändras över tid. Att sitta inne på livstid kan även innebära svårigheter att planera verkställigheten på ett önskvärt sett från individualpreventiva synpunkter. Dessutom är ovissheten om vilken tidpunkt frigivning ska komma att ske inhumant. Är man ute efter hårdare straff kan man istället höja minimistraffen då det är där straffen i normalfall hamnar. Ett annat alternativ är att en fast maximitid kan ersätta livstidsstraffet. Frågan är då hur mycket maximistraffet bör höjas om livstidsstraffet ska avskaffas. Man kan i så fall finna vägledning i NJA 2008:579 I-III där HD yttrat att det tidsbestämda straffet (vid omvandling) normalt bestämt till mellan 18-25 år. HD menade vidare att i de fall en omvandling till 18 års fängelse inte kan anses vara möjlig på grund av brottets karaktär och svårighetsgrad bör en strafftid om 21 år dömas ut. Vid försvårande omständigheter angav HD 24 års fängelse som utgångspunkt. Ett möjligt maximistraff om livstidsstraffet skulle komma att ersättas med ett tidsbestämt straff bör då ligga på mellan 21-24 års fängelse.

Att livstidsstraffet är ett tidsobestämt straff talar mot en ökad användning av detta straff. Vidare, eftersom straffet har förlorat sitt symboliska värde, kan det uppfattas som stötande för allmänheten när mördare döms till livstids fängelse och därefter får sina straff omvandlade. En påföljd som är lagens strängaste straff har ett visst symbolvärde men det är inget som säger att den påföljden måste vara livstids fängelse.

Det är vidare svårt att svara på frågan vad som är ett rättvist straff. Rättvisa är något som är högst subjektivt men rent generellt verkar det allmänna rättsmedvetandet vilja ha strängare straff. Emellertid undrar jag om straffen någonsin kommer att anses vara rättvisa – oavsett hur stränga eller milda påföljder som döms ut. Däremot anser jag att en rättsstat ska präglas av en

rättvis proportionalitet mellan brott och straff. Genom att fastställa en brottstyps straffvärde anger man samtidigt hur klandervärd denna är i relation till andra brott. Olika kriminella handlingar beroende på allvarlighet samt klandervärde resulterar i differentierade straff. Genom att låta fler fall av mord leda till livstids fängelse går en del av det differentierade påföljdssystemet förlorat.

Finns det då ett behov av förändring vad gäller livstidsstraffet i Sverige? Jag anser att motargumenten avseende livstidsstraffet väger tyngre än argumenten för. Enligt min mening finns det inget behov av en utvidgning av livstidsstraffet sett till det engelska systemet med ett obligatoriskt livstidsstraff för mord som inte alls löser problematiken med allmänhetens misstro till straffet. Att Norge har avskaffat livstidsstraffet innebär inte att de har en annan inställning när det gäller mordets förkastlighet. Förvaringsstraffet är ett bra alternativ till livstidsstraffet och är i större utsträckning mer rättssäkert samtidigt som det tillgodoser samhällsskyddet på ett mer tillfredställande sätt. Jag anser att det finns ett behov av att förändra livstidsstraffet i en annan riktning än vart det idag är på väg. En lösning liknande den i Norge där ett tidsbestämt straff finns tillgängligt för de mest exceptionella fall kan vara i rätt riktning mot en modernare rättsstat.

Käll- och litteraturförteckning

Svenskt offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1953:17	Enhetligt frihetsstraff m.m.
SOU 2002:26	Frigivning från livstidsstraff.
SOU 2007:90	Straffskalan för mord.
SOU 2008:85	Straff i proportion till brottets allvar.

Propositioner

Prop. 1997/98:96	Vissa reformer av påföljdssystemet.
Prop. 2005/06:35	Lag om omvandling av fängelse på livstid.
Prop. 2008/09:118	Straffet för mord m.m.
Prop. 2009/10:135	En ny fängelse- och häkteslagstiftning.
Prop. 2009/10:147	Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.
Prop. 2013/14:194	Skärpt straff för mord.

Direktiv, departementsserien, utskottsbetänkanden m.m.

Ds 2013:55	Skärpt straff för mord
2013:14:JuU28	Justitieutskottets betänkande Skärpt straff för mord

Engelskt offentligt tryck

Criminal Justice Act 2003, Schedule 21, Determination of minimum term in relation to mandatory life sentence.

Norskt offentligt tryck

Ot. prp. nr. 62 (1980-81), ”Om lov om endring i straffeloven m.m. (reglene om betinget dømte, prøveløslatte m.m., heving av strafferammen for grove narkotikabrudd, oppheving a livstidsstraffen), Oslo 1981.

NOU 1990:5	Strafferettslige utilregnelighetsregler
------------	-----------------------------------------

Hänvisade utländska lagar och förordningar

Englands lagar

Criminal Justice Act 2003.

Norska lagar

Lov 13 desember 1946 nummer 14.

Den Norske Straffelove fra 1902.

Den Norske Straffelove fra 2005.

Den Militære Straffelov.

Loven om Utländske Krigsforbrytere.

Straffgjennomføringsloven.

Litteratur

Böcker

Andenäs, Johs, *Alminnelig strafferett*, femte utgåvan, Univeristetsforlaget, Oslo 2004.

A Appleton, *Life after imprisonment*, Oxford University Press, Oxford 2010.

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, Iustus, Uppsala, 2010.

Bodgan, Michael, *Komparativ rättskunskap*, 2:a uppl., Nordstedts Juridik, Stockholm 2003.

Borgeke, Martin, *Att bestämma påföljd för brott*, Upplaga 2:1, Norstedts Juridik, Stockholm, 2012.

Elholm, Thomas (red.), *Ikke kun straf: festskrift til Vagn Greve*, udgave 1, Jurist- og Økonomforbundet, København, 2008.

Eskeland, Ståle, *Strafferett*, tredje utgåvan, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo 2013.

Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Iustus, Uppsala 1992.

Jareborg, Nils, Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, upplaga 2, Stockholm 2007.

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne, *Straffansvar*, 8 uppl. Norstedts Juridik, Stockholm, 2009.

Mathiesen, Thomas, *Kan fengsel forsvars?* Pax Forlag, 2007.

Olofsson, A. & Rashid Introduktion. I Olofsson, Anna & Öhman, Susanna (red). *Risiker i det moderna samhället – Samhällsvetenskapliga perspektiv*, Studentlitteratur Lund, 2009.

O'Malley, T., *Sentencing Law and Practice*, 2nd ed, Dublin: Thomson Round Hall, 2006.

Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*, upplaga 1, Fritze, Stockholm, 1995.

Rosenqvist, Randi och Rasmussen, Kirsten, *Rettspsykiatri i praksis*, andra utgåvan, Oslo 2004.

Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi*, Studentlitteratur, Lund 2009.

Von Hirsch, Andrew, *Proportionalitet och straffbestämning*, Iustus Förlag, Uppsala, 2001.

Artiklar

Asp, Petter, *En modernare påföljdsreglering?* SvJT 2010 s. 449-462.

Aspelin, Erland, *Straffets grunder – historisk bakgrund*, SvJT 1999, s. 108-131.

Rapporter och informationsmaterial

Brå rapport 1977:7 *Nytt straffsystem – Idéer och förslag*,
Brottsförebyggande rådet 1977.

Brå rapport 2014:6, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott – utvärdering av 2010 års straffmättningsreform*.

Criminology and Criminal Justice, november 2013 vol.13 no. 5, Kate Fitz-Gibbon, *The mandatory life sentence for murder: An argument for judicial discretion in England*.

Criminal Law & Justice Weekly, "Whole Life Sentences", vol. 175, september 17, 2013.

Rapport fra utredningsgruppe oppnevnt av Justis- og politidepartementet 18. mai 2006, 2008, Oslo. *Etterkontroll av reglene om strafferettslig utilregnelighet, strafferettslige særreaksjoner og forvaring*

Rapport fra utredningsgruppe oppnevnt av Justis- og politidepartementet 18.mai 2006, ”Etterkontroll av reglene om strafferettslig utilregnelighet strafferettslige særreaksjoner og forvaring”.

A joint inspection of life sentenced prisoners by HMI Probation and HMI prisons, september 2013.

RättsPM 2011:6, *Påfølj for mord – en sammanställning av domar meddelade efter den 1 juli 2009*.

Rättsmedicinalverket rapport: ”Omvandling av livstidsstraff första verksamhetsperioden 2006-2007.

Elektroniska källor

Breaking the Cycle: Effective Punishment, Rehabilitation and Sentencing of Offenders

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20120119200607/http://www.justice.gov.uk/consultations/docs/breaking-the-cycle.pdf> (2014-05-11)

Kriminalomsorgen, Ila fengsel og forvaringsanstalt

<http://ilafengsel.no/forvaring.html> (2014-04-06)

Kriminalomsorgen, forvaringens tidsramme og innhold

<http://www.kriminalomsorgen.no/forvaringens-tidsramme-og-innhold.241317.no.html> (2014-03-30)

Kriminalomsorgens årsstatistikk for 2013

<http://www.kriminalomsorgen.no/statistikk-og-noekkeltall.5037461-237902.html> (2014-05-05)

Kriminalvården, Livstidsstraff

<http://www.kriminalvarden.se/Fangelse/Livstidsstraff/> (2014-04-25)

Kriminalvården, frågor och svar, statistik

<http://www.kriminalvarden.se/Om-Kriminalvarden/Fragor-och-svar/>
(2014-05-02) <http://www.kriminalvarden.se/Statistik> (2014-05-02)

Lagen.nu sökord: straffteori

<https://lagen.nu/begrepp/Straffteori> (2014-05-07)

Ministry of Justice, PSO 4700.

<http://www.justice.gov.uk/offenders/types-of-offender/life> (2014-04-20)

Nuffield Foundation, survey

<http://www.nuffieldfoundation.org/news/public-survey-mandatory-life-sentence-murder> (2014-05-02)

OASys Guidance Document

<http://a1538.g.akamai.net/7/1538/13355/v001/homeoffice.download.akamai.com/13355/Doc/1016/10160024.pdf>

Offender Management Statistics Quarterly Bulletin July to September 2013, England and Wales, Ministry of Justice,

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/276074/omsq-q3-2013.pdf

Penal Reform International

<http://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/issue/> (2014-03-02)

Pressmeddelande, Justitiedepartementet, 2014-03-13

<http://www.regeringen.se/sb/d/18499/a/236092>

PSO 4700 indeterminate sentence manual chapter 4

<http://www.justice.gov.uk/offenders/psos/psos/psos-4700-indeterminate-sentence-manual>

PSO 4700 indeterminate sentence manual chapters 3, 7, 8, 10, 11, 12, 15.

<http://www.justice.gov.uk/offenders/psos/psos/psos-4700-indeterminate-sentence-manual>

Regeringen, nåd i brottmål

<http://www.regeringen.se/sb/d/17715> (2014-04-28)

Sentencing Council

<http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk/sentencing/Life-sentences.htm> (2014-04-15)

University of Nottingham news

<http://www.nottingham.ac.uk/law/news/2014/new-study-to-ensure-justice-for-life-prisoners-across-the-globe.aspx> (2014-05-22)

West Mercia Probation Trust

<http://www.westmerciaprobation.org.uk/page.php?Plv=3&P1=5&P2=20&P3=10> (2014-04-20)

Övriga artiklar

BBC: "Cameron backs 'life means life' sentences for murderers", 2014-01-02.

<http://www.bbc.com/news/uk-25574176> (2014-05-02)

Dagens juridik: "Mord, livstid och valtid - inte lätt att hitta substantiella svar på regeringens svängning", 2014-04-04.

<http://www.dagensjuridik.se/2014/04/mord-livstid-och-valtid> (2014-05-12)

Dagens juridik: ”Mattias Flinks livstidsstraff omvandlas till 30 års fängelse”, 2011-12-20.

<http://www.dagensjuridik.se/2011/12/mattias-flinks-livstidsstraff-omvandlas-till-30-ars-fangelse> (2014-04-29)

The Guardian: ”Devoted husband gets life for killing wife”, 2007-05-24.

<http://www.theguardian.com/society/2007/may/24/longtermcare.crime> (2014-04-16)

The Guardian: ”Suffolk serial killer Steve Wright jailed for life”, 2008-02-

33. <http://www.theguardian.com/uk/2008/feb/22/wright.sentenced> (2014-04-16)

The Telegraph: ”Murderers and other lifers on day release without adequate risk assessment, watchdogs warn”, 2013-09-12.

<http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/law-and-order/1030221/Murderers-and-other-lifers-on-day-release-without-adequate-risk-assessment-watchdogs-warn.html> (2014-05-21)

Rättsfallsförteckning

Case of Vinter and Others v. The United Kingdom App nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10 (ECHR, 9 July 2013).

NOU 1990:5

NJA 1995 s. 48.

NJA 2007 s. 195.

NJA 2011 s. 872.

NJA 2013 s. 379.

Övrigt

Remissvar med anledning av Ds 2013:55, Advokatsamfundet, 5 november 2013.

Remissvar med anledning av Ds 2013:55, Brottsförebyggande rådet, 28 november 2013.